DYRK HØJER

BYUDVIKLING VED LOKALT ENGAGEMENT

Denne rapport er udarbejdet af DemokraCity™
i dialog med;

Karsten Jensen, konst. fagchef Kultur & Fritid, Tønder Kommune
Finn Hansen, formand for Landdistriktsudvalget Tønder
Anne-Marie Overgaard, museumsinspektør, Højer Mølle og Skærbæk
Knud Hansen, formand for turistforeningen i Højer
John Frikke, projektkonsulent, Nationalpark Vadehavet
Jens Hjerrild Hansen, skovfoged, Naturstyrelsen Vadehavet
Anders Hauge Rahbek, skovfoged, Naturstyrelsen Vadehavet
Tønder Erhvervsråd

Tak for den gode modtagelse vi har fået i Højer.
Tak til beboere og aktører for den tid, der er brugt på samtaler, interview og workshops.
Tak for lån af Det gamle Borgmesterkontor i Højer og tak for lån af lokaler til workshop på Kiers Gaard.

Jes Vagnby
Arkitekt maa
Indehaver af
DemokraCity™

Malene Dyrmose
Cand.ling.merc
Kommunikation og
projektplanlægning

Simone Foss Brink
Arkitekt
Aktørinvolvering og
proceskonsulent

DemokraCity™ er en tegnestue, der arbejder med mental-, social, og fysisk byudvikling.

I et DemokraCity™ projekt er det et centralt element at styrke samtalen, dialogen og diskussionen i det område, projektet udspiller sig. DemokraCitys vision er at skabe rum for mødet mellem mennesker. Det er i mødet mellem mennesker at tillid opstår, og det er denne tillid, der er nødvendig for at skabe meningsfulde projekter, hvor forskellige interesser skal arbejde sammen om fælles projekter for det fælles bedste.

INDHOLD

PROJEKTRAMME 4

KULTUR- & BYGNINGSARV 8

NATUROPLEVELSER 18

UNGE I HØJER 28

KUNST & KUNSTHÅNDVÆRK 38

SMAG MARSKEN 48

DET VIDERE FORLØB 58

HØJER

TURISTBYEN, MARSKBYEN, KUNSTNERBYEN - VED VADEHAVET

Tønder Kommune har et ønske om at undersøge mulige tiltag i Højer, der relaterer sig til turisme og støtter op om Højers historie, ressourcer og styrker. Dette er forslag til fem projekter, der tager sit afsæt i Højer. Der indledes med kort at beskrive den overordnede ramme, baggrunden for valg af indsatsområder og den metodiske tilgang. Herefter præsenteres workshopgrupper, referencepersoner og idéprojekter indenfor de fem indsatsområder. Der afsluttes med perspektivering, konklusion og anbefalinger.

Projektramme
Højer er en marskby – beliggende helt mod vest bag digerne i Tønder Kommune. Engang var Højer udgangspunkt for en travl handelshavn og travle virksomheder – men den tid er længst forbi, og tiden er moden til at finde ind til den nuværende kerne af Højer og definere fremtidige visioner og initiativer.

Fra en turistmæssig synsvinkel kan man på en tur rundt i Højer opleve byen som meget stille og forladt – især fordi man som turist typisk kun når at kradse lidt i overfladen, før man er på vej videre. Det er ærgerligt, fordi Højer har meget at byde på – men det kan være svært umiddelbart at se. Formålet med forløbet i Højer har været at tage fat i de ressourcer, styrker og særlige kendetegn, som Højer allerede besidder og sammen med lokale beboere og aktører komme med projektforslag, der kan danne baggrund for en fremtidig styrkelse og realisering på kort og langt sigt.

Gældende for projektforslagene er;

- at de skal relatere sig til målet om øget turisme i Højer
- at udgangspunktet for projekterne skal være placeret indenfor den bevarende lokalplan for Højer
- at projekterne skal formuleres og kvalificeres gennem lokalt engagement og lokale styrker og initiativer

Øget turisme i Højer – muligheder og udfordringer
En øget tilgang af turister betyder flere mennesker, biler og busser, hvilket også bør tænkes ind i udviklingsstrategien for Højer – det være sig i forhold til byens infrastruktur, parkering, toilet- og affaldsfaciliteter, overnatningsmuligheder, internet- og mobilforbindelse og mulighed for café og/eller restaurantbesøg. Herunder er der også listet nogle af de muligheder og udfordringer, man bør have for øje i forbindelse med de projektforslag, der præsenteres (kilde: med inspiration fra forskellige delrapporter inden for turismeindustrien).

Stigende efterspørgsel på oplevelser og kvalitet
Turisterne vil opleve og have mere for deres penge. Turisterne stiller krav til oplevelserne – både med hensyn til kvalitet, nyhedsværdi, leverancen samt til autenticitet og muligheden for at "lade op".

Bæredygtighed og ansvar
Turisterne vil i fremtiden købe mere lokalt og bæredygtigt samt have en holdning i forhold til deres valg af feriemål.

Turisterne rejser længere væk
Verden er blevet mindre, lavprisruter giver nye muligheder, nye destinationer melder sig i konkurrencen, internettet giver mulighed for at dyrke niche og særinteresser.

Turisterne holder flere, men kortere ferier
Arbejdsmarkedet i indland og udland forandres, nye markeder med købedygtige målgrupper, lavprisruterne gør op med charterturismen, ferievalget er karakteriseret af "både og" – luksus den ene dag – primitiv den næste dag.

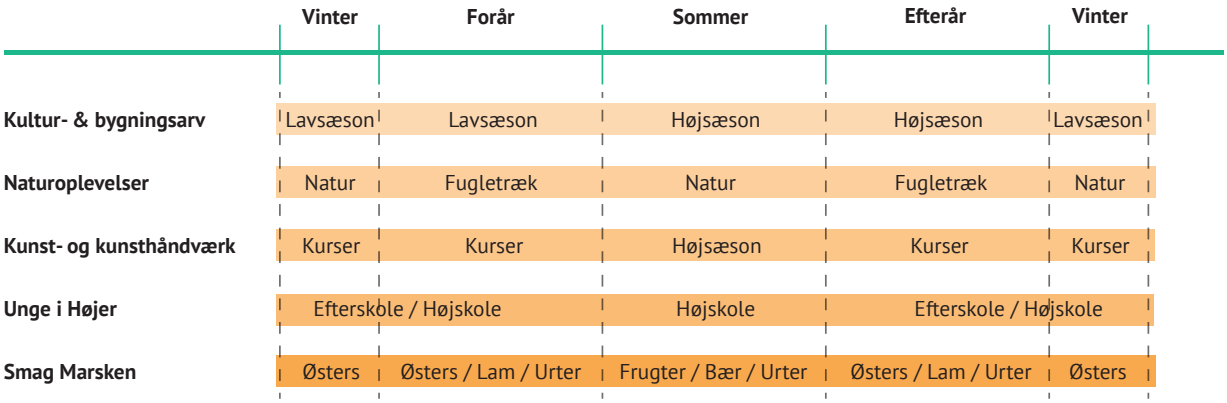

Valg af indsatsområder
I Højer by og i det natur- og kulturlandskab, hvor byen ligger placeret, er der flere interessante turistattraktioner, som man kan udnytte i forbindelse med de enkelte projekter. Netop pga. byens unikke placering på kanten af marsken og Vadehavet (på UNESCOS Verdensarvsliste) kan Højer blive afsæt for og porten til unikke kultur- og naturoplevelser. Oplevelserne ligger ekstraordinært fordelt ud på hele året (se ovenstående illustration), hvilket også betyder, at der med fremtidige initiativer og tiltag bør indtænkes mulighed for ude/inde ophold.

En stor udfordring i dag er, at mange tager ud og oplever naturen omkring Højer uden at besøge byen – derfor er en vigtig opgave for nye projekter og tiltag at få knyttet oplevelserne mere til Højer og gøre det endnu mere attraktivt at besøge marskbyen Højer.
Gennem research og samtaler med personer og lokale aktører fra Højer samt en koordinering med Tønder Kommune, blev følgende fem indsatsområder valgt som udgangspunkt for mulige projekter i Højer.

1. Kultur- og bygningsarv
Højer er på flere måder en unik by. Byen bag digerne – en enestående fortælling om Højers historie og byens særlige kultur- og bygningsarv. Sammenhængen mellem gadernes tilfældige forløb, de karakteristiske marskbygninger og den nordfrisisk inspirerede byggestil er med til at fortælle historien om marskbyen.

2. Naturoplevelser
Tøndermarsken ved Højer er et helt unikt og særegent kultur- og naturlandskab. Vadehavet, marsken og digerne samt Danmarks største fugleflokke af stære og gæs er blot et lille udvalg af de oplevelser, som naturen ved Højer byder på.

3. Kunst- og kunsthåndværk
Højer er kendt for kunst og kunsthåndværk - dels bor der flere kunstnere, og dels huser byen en designefterskole og en designhøjskole, der har fokus på de kreative fag. Lader man kunsten og kulturen fylde endnu mere i bybilledet, vil det styrke Højers identitet og image over for turismen.

4. Unge i Højer
En stor del af året er der flere unge i Højer end andre mindre bysamfund i kraft af de to efterskoler og den nye Højskole. De unge besidder en masse energi og kreativitet, som det vil være en fordel at slippe ud i byens rum til gavn for de lokale, skolerne og Højer by.

5. Smag Marsken
Den sønderjyske madkultur er kendt og anerkendt – den mere specifikke madkultur fra Tønder marsken er dog mere anonym og ukendt. Naturens skjulte skatte bør synliggøres og udnyttes – marsklam, urter og østers – er blot et lille udpluk af den smag og kvalitet, som marsken omkring Tønder har at byde på.

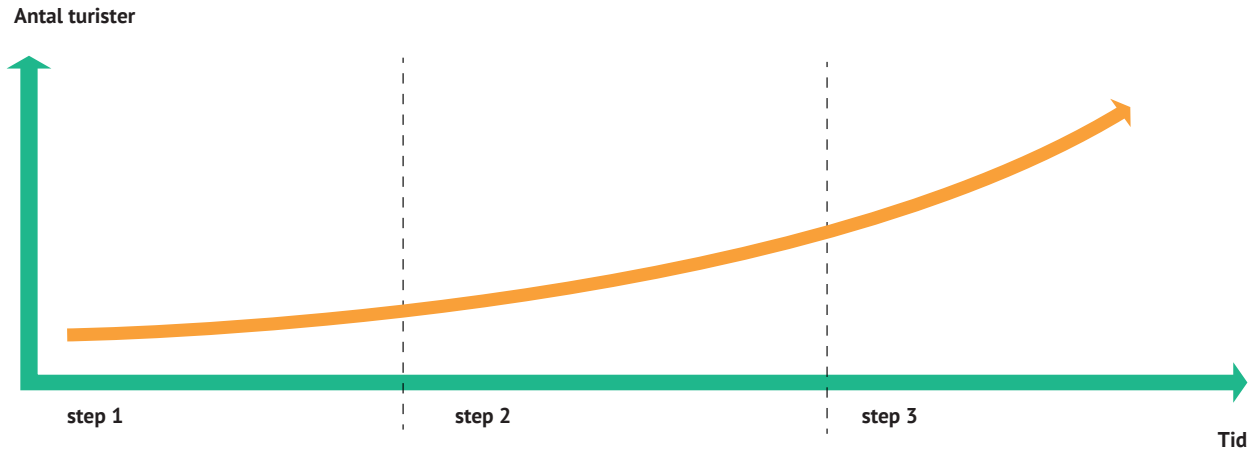

Workshop-grupper og referencepersoner
Efter valg af indsatsområder gik et større researcharbejde i gang for at finde frem til beboere og aktører i Højer samt andre med interesse for og viden om de fem indsatsområder. På baggrund af 42 interview/samtaler blev der for hvert indsatsområde sammensat en gruppe på mellem 6-14 personer, der deltog i en workshop indenfor hvert indsatsområde. Derudover blev der for udvalgte indsatsområder tilknyttet referencepersoner, der har tilkendegivet interesse i at deltage i en videre kvalificering – de havde enten ikke mulighed for at deltage i workshoppen, eller der var enighed om, at det vil være mere oplagt at involvere dem senere hen i projektet.

Metodiske tilgang
De forskellige workshops er tilrettelagt efter samme overordnede struktur – en kortlægningsøvelse og udvikling i tre steps. Denne tredeling skal anskues som en stigning i tilstrømning af turister – fordi man med step tre har mulighed for at udvikle oplevelser med en større helhedstænkning og kvalitet, der vil ramme et bredere publikum.

- **Kortlægning**

Der blev indledt med en øvelse, hvor fokus var at kortlægge initiativer indenfor det givne indsatområde – tidligere, nuværende og evt. fremtidige. Øvelsen var med til at etablere en grundlæggende indsigt i, hvad der hidtil er blevet gjort for at styrke indsatsområdet og dermed også tydeliggøre overfor deltagerne, at der kan gøres endnu mere.

- **Step 1**

Næste øvelse handlede om at bruge kortlægningen og komme med ideer til, hvad man umiddelbart kan gøre for at løfte oplevelsen af indsatsområdet. Dvs. formålet med øvelsen var at etablere en motiverende handlekraft hos deltagerne og tydeliggøre, at man med små initiativer og indsatser kan opnå stor indvirkning på oplevelsen af indsatsområdet – dette er den mentale del af processen, fordi det kan være en øjenåbner for mange i forhold til, hvor stor effekt en lille fælles indsats, kan medføre.

- **Step 2**

Den næste øvelse gik ud på at skalere en smule op og komme med ideer til, hvad man med lidt flere midler og lidt større indsats kan gøre for at understøtte og styrke indsatsområdet. Der er rigtig mange muligheder for at søge støtte til gode projekter, der styrker fælleskaber og bysamfund – derfor var fokus for denne øvelse at komme med ideer til projekter, der styrker både by, beboere, tilflytning og turisme.

- **Step 3**

I den sidste øvelse handlede det om at drømme stort og tænke 'hvad nu hvis…?' Ideerne skulle stadig forholde sig til rammesætningen, hvilket er med til at sikre realiserbare ideer.

KULTUR- & BYGNINGSARV

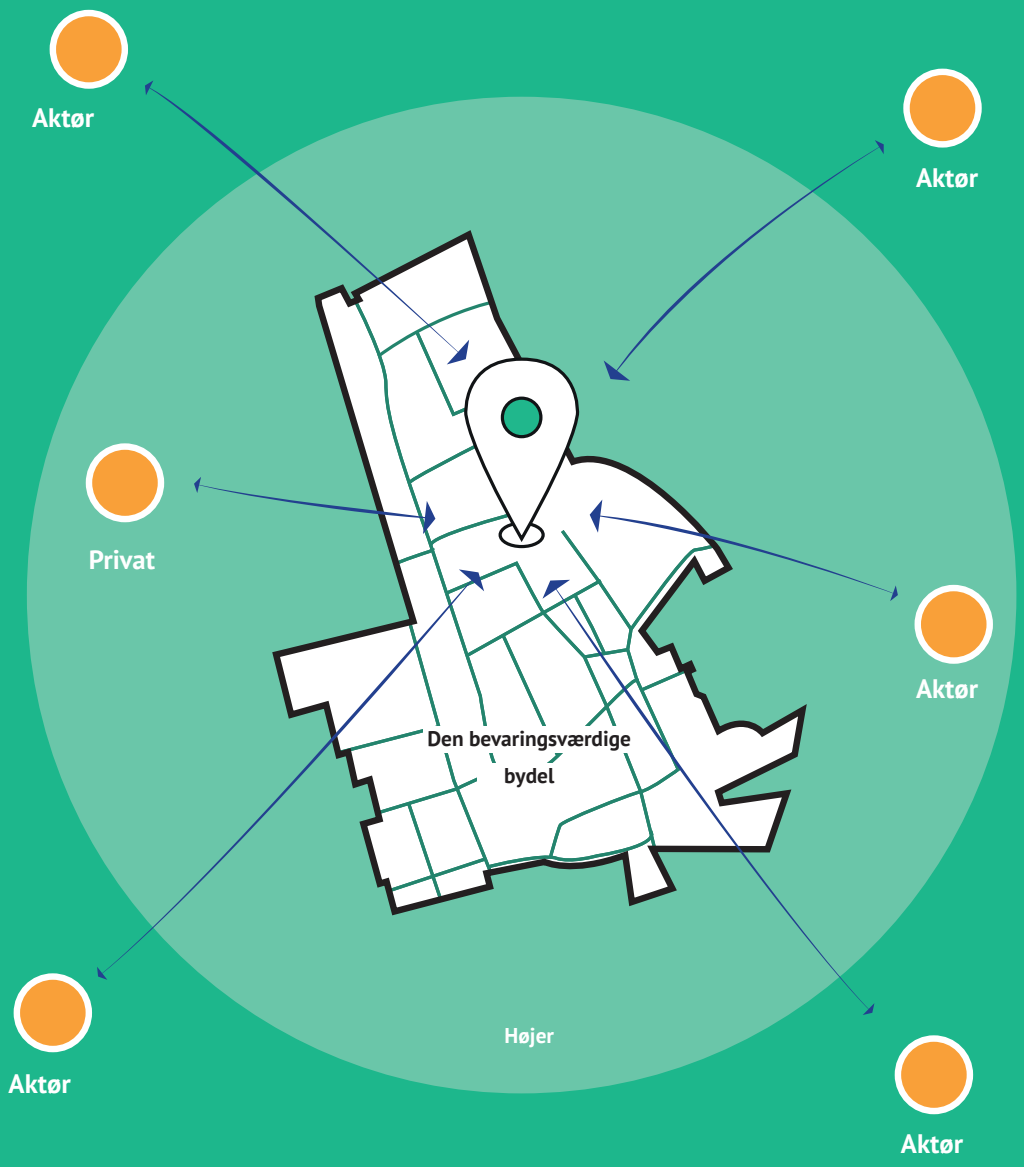

WORKSHOP-GRUPPE

Pernille Bejer
Byplanlægger
Initiativtager til etableringen af Sejerslevgaard, som Center for Vestslesvigsk Bygningskultur

Inger Lauridsen
Tidligere overinspektør for Museum Sønderjylland

Anne Marie Overgaard
Museumsinspektør, Højer Mølle og Skærbæk

Carsten Panduro
Manden bag Tønder Festival

Stephan Wendicke
Uddannet snedker/tømrer
Partner i J.P.A. Jensen og søn

Morten Jepsen
Uddannet snedker/tømrer
Partner i J.P.A. Jensen og søn

Fritz Sønnichsen
Entreprenør

Fleming Mathiesen
Restaureringsarkitekt, bor i Kastanje Huset, Højer

Bent Schulz
Ejer af Skibbroen i Tønder (frem til februar 2016)
Er flyttet til Højer for nylig

Harry Nielsen,
Pensionist, formand for Vandtårnets Venner

Theis Nilsson
Tidligere ejer af cykelforretning i Højer
Medlem af Vandtårnets Venner, med i bestyrelsen for Træskulptursymposiet

Andreas Hansen
Inspektør og tidligere politiker
Husejer i Hjerpsted

RAMMESÆTNING

Højer er på flere måder en unik by. Byen ligger ved Vidåen, omgivet af marsk og Vadehav, diger og marker, og har en placering, som ingen anden by i det danske Vadehavsområde. Kunst, design og kultur er i højsædet i Højer. Sidste skud på stammen er etableringen af Højer Design-efterskole og Højskole.

Bybilledet viser i dag mange steder de vellykkede såvel som de mindre vellykkede tiltag for at få moderne og nutidige behov indpasset i en bebyggelse og en by fra en helt anden tid. I forbindelse med den synlige og konkrete indsats i byen har Tønder Kommune prioriteret at støtte private ejere til at gå foran med en udvendig renovering af især lokalplanområdets mange bevaringsværdige ejendomme. Arbejdet med at bevare byens kulturmiljø er derved kommet godt i gang. Det er blandt andet det fortsatte arbejde med at følge op på lokalplanens forskrifter, dette projekt har fokus på.

Højer indeholder meget af den samme charme som eksempelvis Ebeltoft og Ærøskøbing, der har en velbevaret historisk bymidte, og som tilmed er et yndet turistmål. Hvis Højers identitet og image som velbevaret marsk-by styrkes, vil Højer som interessant turistmål også kunne øges markant og udnyttes meget bedre – til gavn for byens beboere og erhvervsliv. Ved at samle beboere med interesse og/eller viden om Højers kultur- og bygningsarv er tanken at opbygge et vidensnetværk, der gennem forskellige projekter vil styrke Højers kultur- og bygningsarv.

KORTLÆGNING

Kortlægningen af initiativer og projekter inden for kultur- og bygningsarven i Højer viste, at der i de senere år, har været en negativ udvikling – dvs. workshop-gruppen mener, at flere af de bevaringsværdige bygninger, er blevet alvorligt nedrivningstruet og i flere tilfælde, er gamle bygninger revet ned.

De største udfordringer, som workshop-gruppen har iagttaget i forhold til at bevare Højers kultur- og bygningsarv, er;

- Mangelfuld forståelse, viden og respekt af/for kultur- og bygningsarven
- Bestemmelserne i lokalplanen bliver ikke overholdt
- Der mangler en generel stolthed over egne bygninger på grund af manglende viden
- Der mangler en opdateret bygningsregistrant
- Utilfredshed med resultatet af renoveringen af torvet
- Informationsmaterialet om Højers kultur- og bygningsarv er mangelfuld
- Manglende bremseklods i forhold til nedrivninger – det bevaringsværdige bør bevares.

STEP 1

Etablering af interessenetværk
På workshoppen blev der talt om at nedsætte en forening, der har til hovedformål at værne om Højers kultur- og bygningsarv. Onsdag 13. januar 2016 blev der afholdt en stiftende generalforsamling, hvor der viste sig en stor opbakning. Der dukkede over 50 interesserede og engagerede beboere op – 11 personer er nu valgt ind i foreningsbestyrelsen. Foreningen har fået navnet 'Foreningen for Nordfrisiske/ Vestslesvigske ildsjæle'. Tanken med foreningen er at samle beboere med interesse og/eller viden om Højers kultur- og bygningsarv for på den måde at opbygge et netværk, hvor man kan modtage rådgivning/sparring om kultur- og bygningsarven i Højer.

STEP 2

Kursustilbud og rådgivning
Det blev italesat, at beboere og især ny-tilflyttere mangler viden omkring vedligeholdelse af deres bolig i forhold til bestemmelserne indenfor den bevarende lokalplan. Et forslag gik derfor på, at der bør ydes bedre og mere proaktiv rådgivning, så man sikrer, at bestemmelserne bliver overholdt. Dette kan blandt andet ske gennem kurser indenfor udvalgte håndværk og i forskellige sværhedsgrader – dvs. målgruppen er både de uerfarne og mere øvede. Kursustilbuddene kan også være med til at sikre, at mulige tilflyttere får større mod på at springe ud i køb af et bevaringsværdigt hus fordi, der er en platform, hvor man kan få hjælp og rådgivning.

Nationalpark Vadehavet har udviklet et kursus for restaureringshåndværkere med fokus på bygningskulturen i området ved Nationalpark Vadehavet. Der er en begyndende dialog med dem om muligheden for at lave nogle særskilte kurser for beboere i Højer, der også henvender sig mere bredt til den ufaglærte.

Håndværkerfestival
Der er kommet en opblomstring i interessen for læren om det gamle håndværk – en såkaldt bonderøvseffekt, der vender ryggen til gipspladerne og i stedet værdsætter at have rigtig træ mellem hænderne. Derfor gik et forslag på at lave en årlig håndværkerfestival i Højer, der hylder de gamle håndværksfag og på den måde, er med til at bevare og samle viden om de forskellige håndværksfag. En håndværkerfestival i Højer kan også biddrage til at styrke byens identitet og image som velbevaret marskby og attraktiv tilflytter-by.

TV-program om bygningsarven i Højer
For at skabe hype omkring Højer og byens

arbejde med at bevare byens identitet og sikre den mod flere nedrivninger, var en idé at lave et tv-program om kampen for byen. Udover at give opmærksomhed kan sådan et program også være med til at skabe en intern stolthed blandt beboerne og ikke mindst tiltrække flere turister. På den måde kan Højer også blive en rollemodel og ambassadør for andre byer, der ønsker at tage kampen op for at bevare byens kultur og bygningsarv.

Flere gode forslag:

- Lokalhistorisk cykelløb i samarbejde med Højer IF
- Månedlige beboermøder om bygningsarven
- Synliggørelse af fonden for bygningsbevaring i Højer
- Skabe opbakning til ny forening om bygningsbevaring i Højer
- Bog der indeholder tekst og tegningsmateriale om restaurering af huse i Højer
- Udarbejde et katalog over hvilke huse, der pt. er til salg i Højer i samarbejde med de lokale ejendomsmæglere
- Arrangere en weekend med 'åbent hus'. Som inspiration for potentielle købere kan der arrangeres besøg i nogle af de huse, der er restaurerede
- Faglig information om bygningsarven, lokalplanen og renoveringsmuligheder for potentielle huskøbere.

STEP 3

VÆRKSTED, UDSTILLING OG MØDESTED

Renoverings- og bevaringsplan
Der bør udarbejdes og udføres en gennemgribende bevaring og renovering af eksisterende bebyggelser i den bevaringsværdige bydel. Alle oprindelige stråtækkede bygninger bør have stråtag igen. Alle oprindelige tegl/skiffer-tags-huse bør have tegl/skiffer-tage igen. Alle vinduer i alle bygninger bør føres tilbage til oprindelig udseende og materiale. Alt by-eksteriør bør indtænkes klassisk og enkelt. Derudover bør der udarbejdes en samlet beplantnings- og belægningsplan, der er med til at sikre, at man kan finde rundt i byen.

Nærvær og sammenhæng
Der er brug for mere byliv og sammenhæng, og derfor er der et ønske om et mere naturligt og imødekommende samlingssted for lokale beboere og turister. Det kan være et torv, hvor der også er en café eller en restaurant, der er med til at skabe hygge, nærvær og liv i bybilledet. Torvet bør være et åndehul og danne udgangspunkt for møder mellem generationer gennem forskellige aktiviteter.

Creative Village
Højer er en by med mange beboere, der interesserer sig for kunst, kunsthåndværk og håndværk. For at styrke denne identitet og sikre, at der hele tiden kommer ny energi og nyt blod til byen, gik et forslag ud på at etablere fælles værksteder for beboere og lokale håndværkere. Værkstederne skal dels sikre sammenhold og sammenhæng, men også fungere som galleri og huse udstillinger om Højers kultur- og bygningsarv.

Derudover kan man også forestille sig, at der i de mange forladte bygninger bliver etableret værksteder i dele af den gamle by med mulighed for at bo. Det kunne danne udgangspunkt for tiltrækning af nye kunstnere, turister og håndværkere, der kan bo billigt i et år med håbet om, at de derefter beslutter sig for at bosætte sig fast i byen. Flere casestudier viser også, at alene det at skabe nyt liv i tomme historiske huse, kan virke som en katalysator for udvikling i et nedslidt område.

Flere gode forslag:

- Ny belysningsplan med respekt for Dark Sky konceptet
- Ferieboliger i eksisterende bygningsmasse
- Museumsbutik /galleri
- Renovering af stengærde og stakitter
- En golfbil som taxi for ældre mennesker
- Kiers Gaard som udgangspunkt for kunst og kunsthåndværk
- Sikring af en sammenhæng mellem Kiers Gaard og Møllen
- Udvikling af turistoplevelser med Augmented Reality

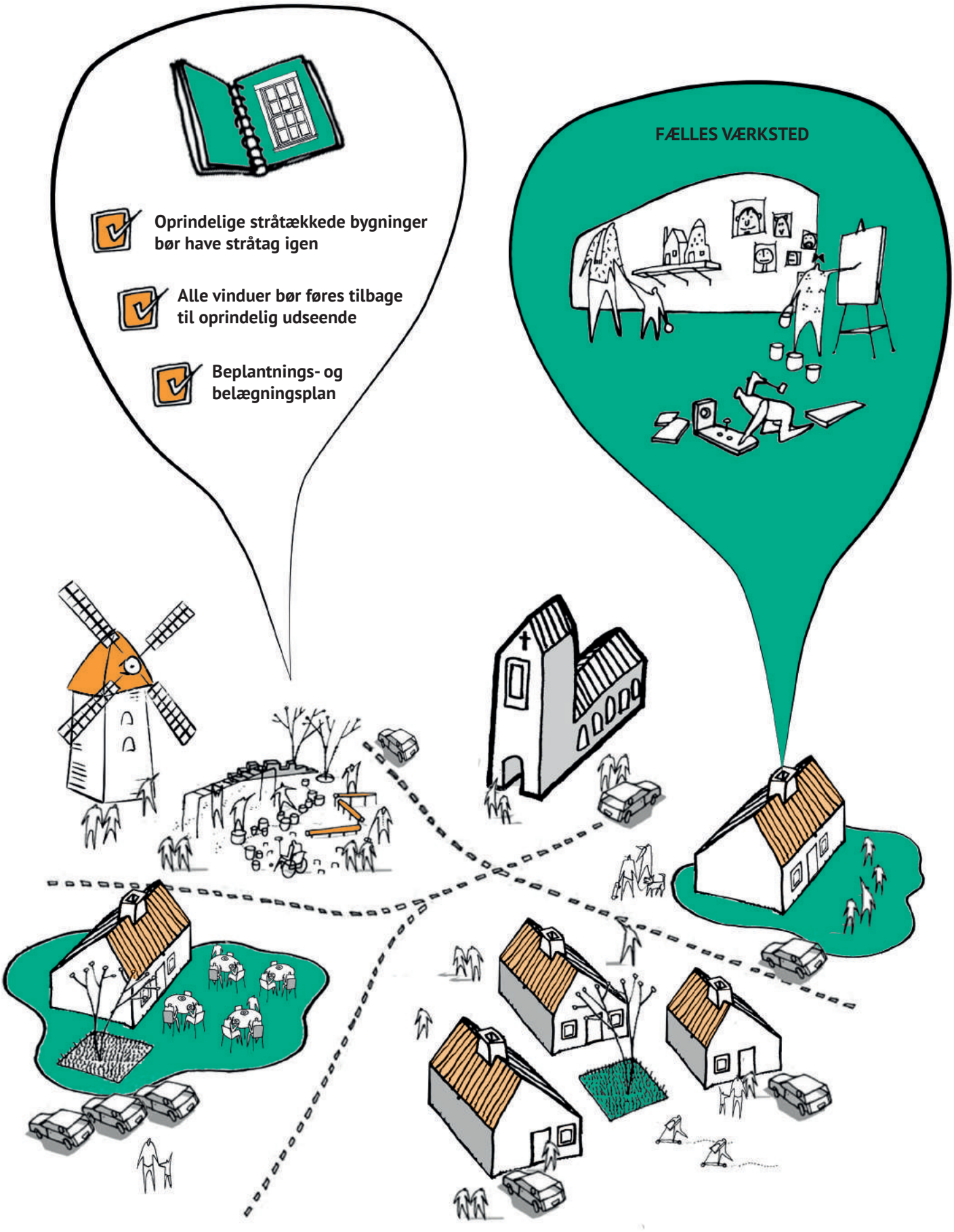
Oprindelige stråtækkede bygninger bør have stråtag igen
Alle vinduer bør føres tilbage til oprindelig udseende
Beplantnings- og belægningsplan
FÆLLES VÆRKSTED

PERSPEKTIVERING OG KONKLUSION

Kultur og bygningsarven er blevet mere tilgængelig og vedkommende for flere mennesker end nogensinde før, og man ved, at den kan medvirke positivt til at fremme bosætning, erhvervsudvikling og turisme. Kultur- og bygningsarven er dermed blevet til mere end blot bygninger, som man er forpligtet til at bevare og bør derfor anskues som en ressource, der kan aktiveres til fordel for udviklingen af byer og bysamfund.

I forhold til Højer kan et øget fokus på at bevare byens kultur- og bygningsarv derved blive et vigtig redskab. Den kan både bruges til at styrke fortællingen om områdets unikke historie gennem ord og billeder, men også til at opdyrke og fastholde den vigtige viden om tidligere tiders byggeskik, arkitektoniske stilarter og hverdagsliv. Workshop-gruppen lagde meget vægt på at se, hvordan kultur- og bygningsarven i Højer kan udgøre en ressource i dag og ikke mindst, hvordan Højer kan bevare et så smukt og autentisk billede af fortiden som muligt. Både i forhold til at se på hvordan kultur- og bygningsarven kan bidrage til at skabe en æstetisk smuk by såvel som at danne udgangspunkt for en bæredygtig social udvikling i fremtiden. Dvs. workshop-gruppens forslag om en øget indsats for bevarelse af Højers kultur- og bygningsarv og at iværksætte en årlig Håndværkerfestival balancerer fint mellem en kærlighed til fortiden og behovet for nytænkning og fremtidig udvikling. Bevaring og udvikling er dermed ikke modsætninger, men et dynamisk potentiale, der kan skabe vækst.

SAMARBEJDER OG SYNERGIER

Nationalt, regionalt og lokalt, er der foreninger, virksomheder, undervisningsinstitutioner – og ikke mindst projekter, initiativer og aktiviteter – der med fordel kan tænkes ind i forhold til samarbejde og vidensdeling – herunder er listet et par muligheder indenfor kultur- og bygningsarven;

- Museum Sønderjylland
- Rømø- Tønder Turistforening
- Sejerslevgård – en fredet gård i Vestsønderjylland
- Højer som Frilandsby? – nyt tiltag fra Regeringen dec. 2015
- 'Yderområder på forkant' – strategiplan for Tønder Kommune færdiggøres juli 2016
- Nationalpark Vadehavet – kurser inden for restaureringshåndværk
- Arkitektskolen Aarhus – Studio Transformation & Architectural Heritage
- Interesseorganisationen Bygningskultur Danmark
- Realdania – "Værdien af bygningsarven"
- Tømre- og snedkeruddannelse
- AOF
- FOF

Kastanie
huset

NATUR-
OPLEVELSER

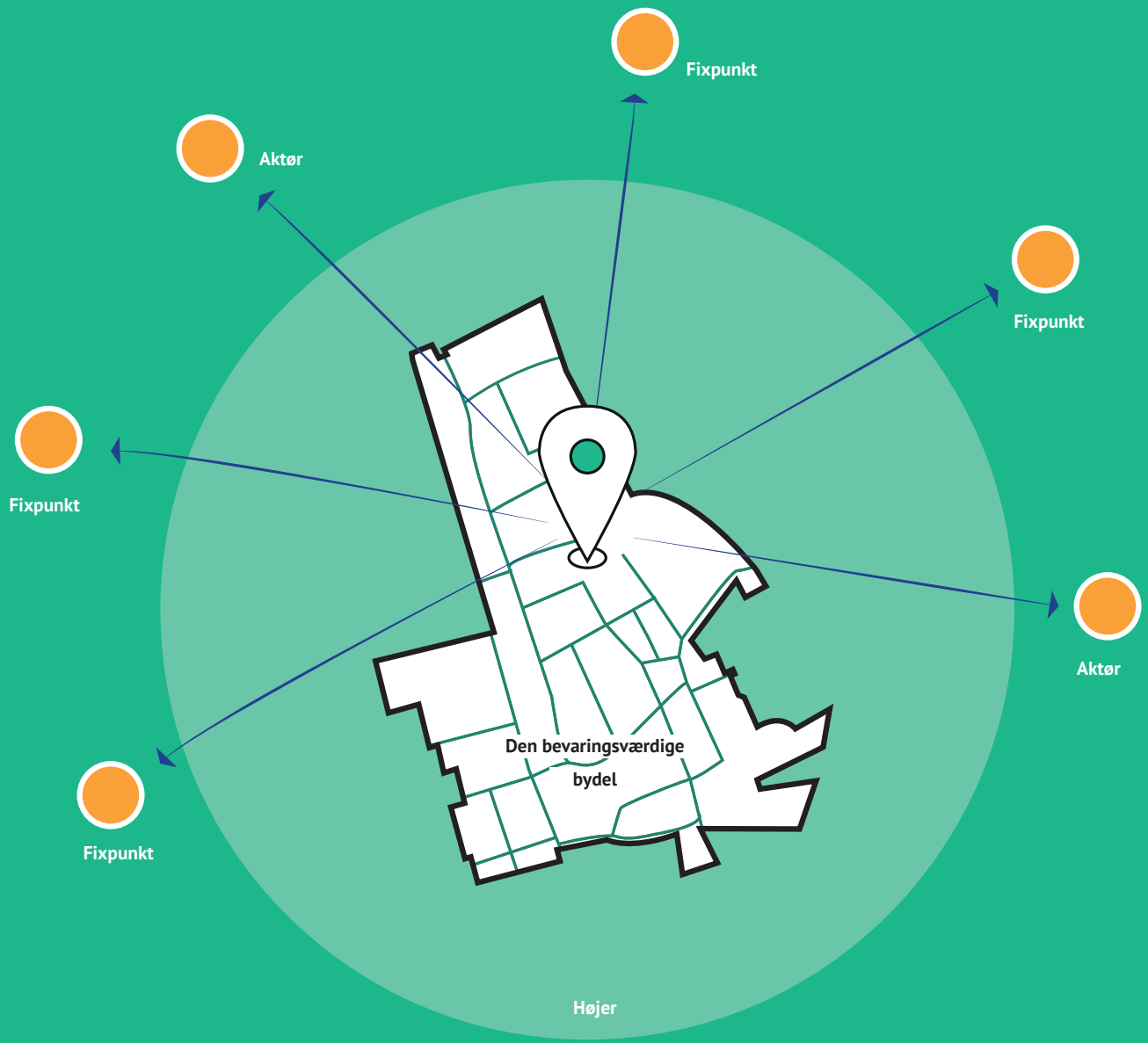

WORKSHOP-GRUPPE

Jan Pedersen Ravnborg
Selvstændig anlægsgartner, HaveJan
Suppleant, DOF Sønderjylland
Kasserer, Landsforeningen Natur & Ungdom
Formand, Natur & Ungdom – Vadehavet

Klaus Bjørn Jacobsen
Tidligere underviser på HTX, Tønder
Bestyrelsesmedlem D.N., Tønder

Hans Tonnesen
Naturvejleder, Tønder Kommune.
Museumsformidler gennem 15 år på Højer Mølle
Bestyrelsesmedlem D.N., Tønder

Peter Kjer Hansen
Pensioneret skoleleder
Medlem af DOF Sønderjylland

REFERENCEPERSONER

Martin Iversen
Bestyrelsesformand, Fugleværnsfonden

John Frikke
Projektkonsulent, Nationalpark Vadehavet

Jens Hjerrild Hansen
Skovfoged, Naturstyrelsen Vadehavet

Anders Hauge Rahbek
Skovfoged, Naturstyrelsen Vadehavet

RAMMESÆTNING

Tøndermarsken er et helt unikt kultur- og naturlandskab og har status som én af de bedste fuglelokaliteter i Nordvesteuropa (Kilde: DOF). Antallet af turister, der i dag tager på opdagelse i Tøndermarsken, er betydelig – besøgstallet ved Vidåslusen ligger på ca. 200.000 årligt. Turisterne tager primært af sted på egen hånd eller benytter sig af de lokale udbydere af guidede ture (primært busturer). Natur- og kulturlandskabet omkring Tøndermarsken er dog mere end sluserne, og som det vil fremgå, er der mange naturoplevelser, der ligger som fixpunkter ude i landskabet. Højer kan i den forbindelse ses som porten til naturoplevelserne pga. byens centrale og unikke placering. Derfor har vi som rammesætning for dette projekt valgt at arbejde med Højer som et naturligt afsæt til nogle etablerede fixpunkter, hvorfra naturen kan opleves optimalt. Workshop-gruppen undersøgte, hvorvidt Tøndermarsken som turistoplevelse bliver udnyttet optimalt og har idégeneret på tiltag, der kan styrke oplevelsen.

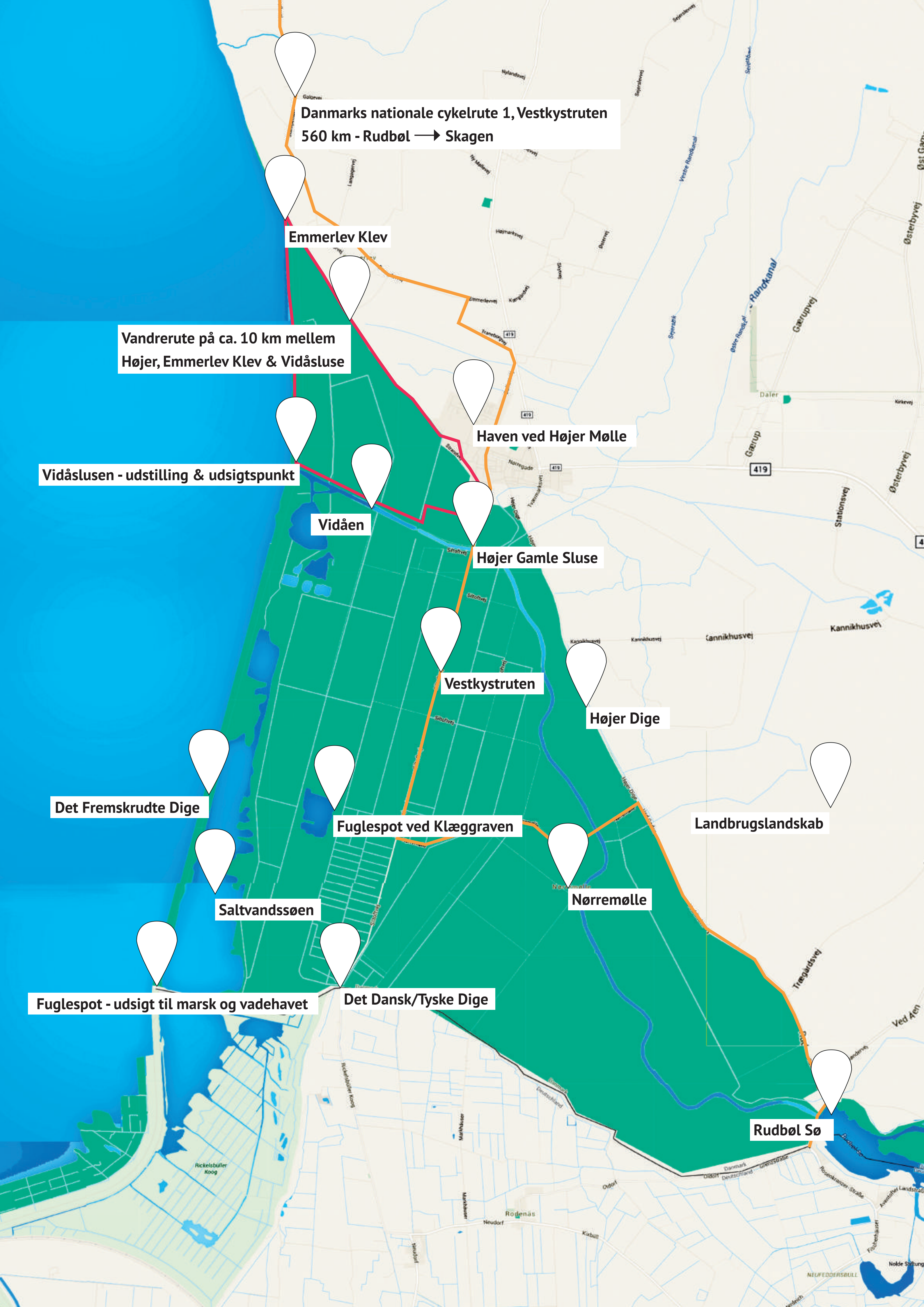

Danmarks nationale cykelrute 1, Vestkystruten
560 km - Rudbøl ⟶ Skagen
Emmerlev Klev
Vandrerute på ca. 10 km mellem
Højer, Emmerlev Klev & Vidåsluse
Haven ved Højer Mølle
Vidåslusen - udstilling & udsigtspunkt
Vidåen
Højer Gamle Sluse
Vestkystruten
Højer Dige
Det Fremskrudte Dige
Fuglespot ved Klæggraven
Landbrugslandskab
Nørremølle
Saltvandssøen
Fuglespot - udsigt til marsk og vadehavet
Det Dansk/Tyske Dige
Rudbøl Sø

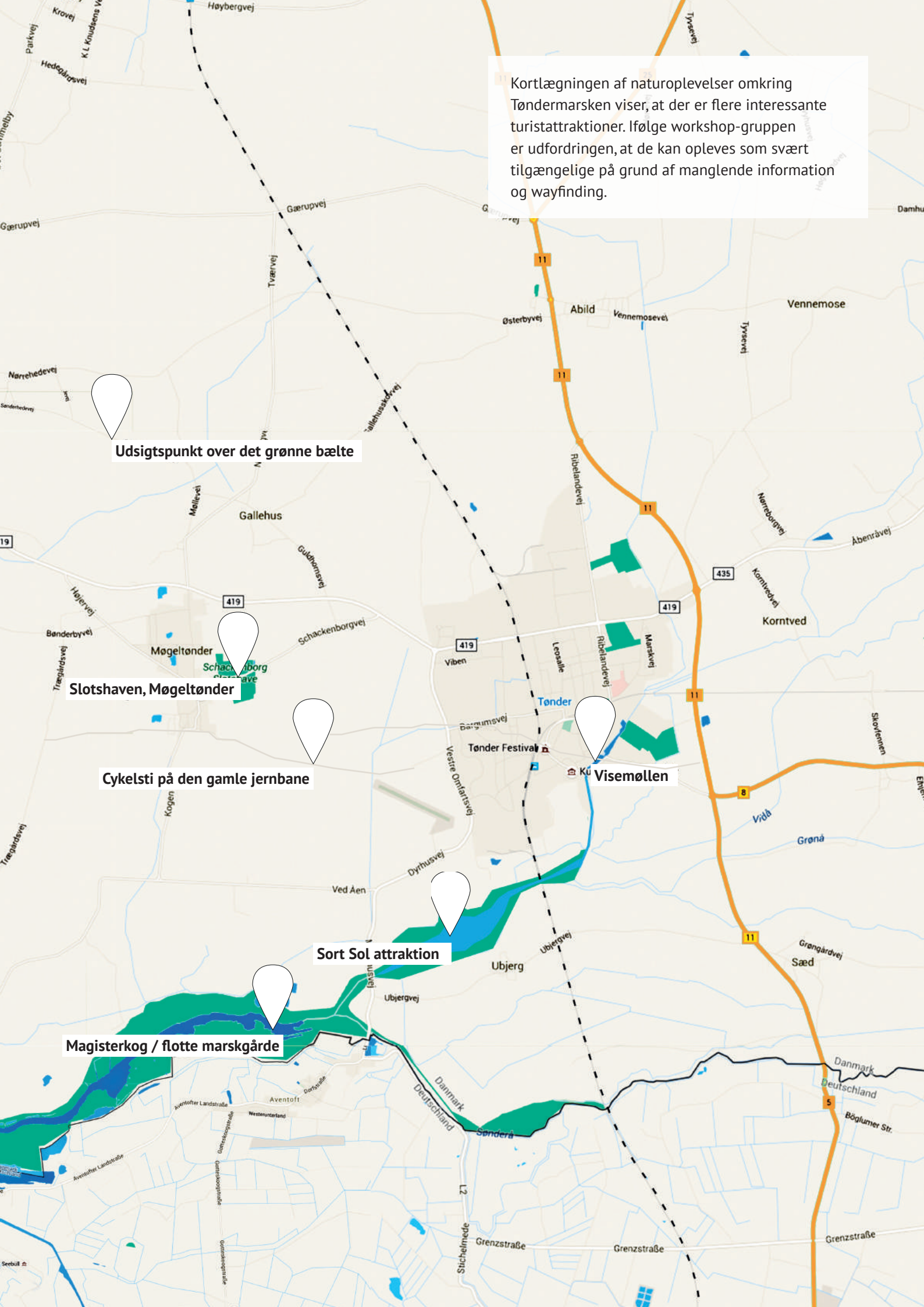

Kortlægningen af naturoplevelser omkring Tøndermarsken viser, at der er flere interessante turistattraktioner. Ifølge workshop-gruppen er udfordringen, at de kan opleves som svært tilgængelige på grund af manglende information og wayfinding.

STEP 1

Opmærkede ruter
På nuværende tidspunkt er det ikke særlig nemt for turisten at opleve Tøndermarsken på egen hånd. De interessante fixpunkter er kun tilgængelige for kendere af området, fordi information om stederne ikke eksisterer. Derfor vil det være en god start at markere ruter i terrænet af forskellige længder.

En digital guide
For at hjælpe turisten lidt mere på vej, kan man udarbejde et digitalt kort, hvor ruterne er indtegnet, og hvor udvalgte fixpunkter er beskrevet. Der kan fx stå, hvad man skal være på udkig efter, og det kan også gøres brugerbaseret, så 'gæsten' kan bidrage med egne iagttagelser.

STEP 2

Præparerede ruter
Præparerede stisystemer vil gøre oplevelsen af Tøndermarsken mere tilgængelig for personer til fods, cyklister og kørestolsbrugere.

El-cykler som transportmiddel
Afstandene kan være lange i Tøndermarsken, og derfor kan det være en idé at opleve naturen på cykel - her er det vigtigt, at det er en el-cykel pga. vindforholdene. Man kan også overveje el-cykler med lad, der muliggør transport af mindre børn og oppakning. En cykelhandler kan stå for udleje af cykler fra Højer, hvor man evt. også kan leje andet udstyr såsom kikkert, kort m.m.

På vand eller hesteryg
Andre alternative transportmidler kunne være at opleve Tøndermarsken fra vandsiden i fx kano eller kajak eller på hesteryg.

Vidå-slusetårnet som udsigtstårn
Vidå-slusetårnet kan gøres til en attraktion, hvor turister kan få et fantastisk view i ly for vind og vejr. Slusemesterens måleinstrumenter er også spændende for stormturisten, og kan være med til at gøre oplevelsen ved Vidåslusen endnu mere interessant.

Fugleskjul ved klæggraven (se kortlægning)
Etablering af fugleskjul ved Klæggraven, hvor man kan holde udkig efter sjældne fugle.

STEP 3

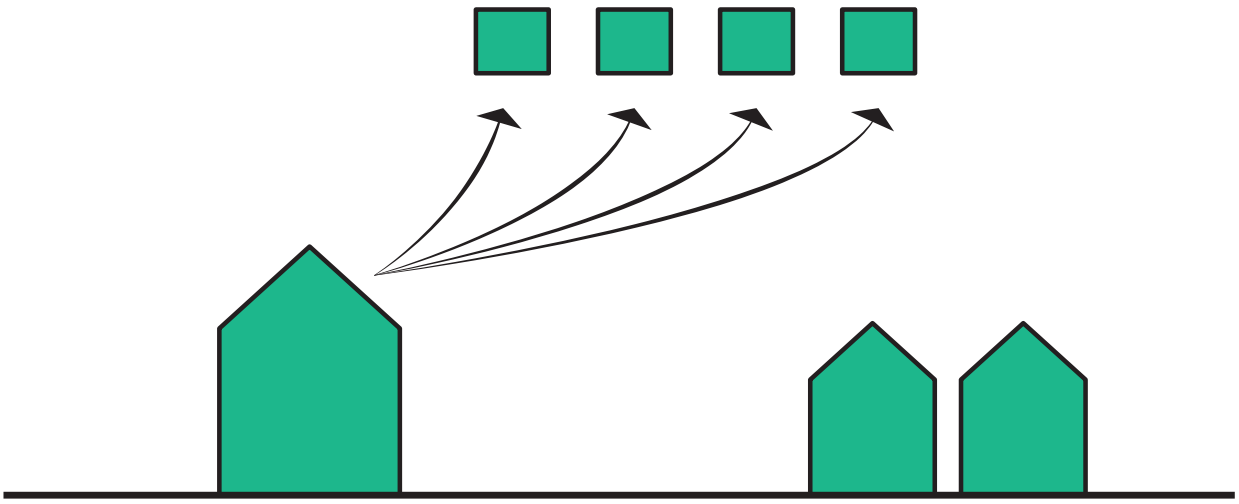

INFOCENTER, NATURVIDENSKABELIGT EKSPERIMENTARIUM OG FIXPUNKTER I NATUR- OG KULTURLANDSKABET

Informations- og serviceplatform i Højer
Bemandet informations- og serviceplatform, hvor man kan komme godt i gang med sin naturoplevelse. Her kan der være et stort oversigtskort over Tøndermarsken, hvor de forskellige fixpunkter er plottet ind. Udstoppede fugle og foto kan også være med til at tydeligøre, hvad man skal holde øje med ude i naturen. I forhold til et godt serviceniveau vil det være vigtigt, at turisten kan købe mad og drikkevarer, og der skal være toiletfaciliteter.

Book en guide
Til dem, der ønsker at få endnu mere ud af naturoplevelsen, vil det være en god idé, hvis det er muligt at booke en guide. Dette kan gøres på en alternativ måde, hvor turisten direkte via en app kan booke en lokal guide fra dag til dag.

Store nørd og lille nørd - eksperimentarium
Helt frem til begyndelsen af det 20. århundrede var Tøndermarsken et amfibisk landskab, hvor både spillede en afgørende rolle. Menneskets tilpasning til dette amfibiske landskab er meget interessant og er en fortælling, der fortjener at blive fortalt og dyrket. Et forslag gik derfor på at etablere et naturvidenskabeligt eksperimentarium, der formidler marskens unikke historie, og som tilbyder oplevelser med fokus på leg og læring på et højt fagligt niveau for både unge og voksne. Man kan fx bygge en stor model af marsklandskabet, hvor man opfører diger, og hvor man vha. teknologi kan simulere vandets kræfter med digebrud, opdæmning af vand fra Vidåen m.m.. På den måde kan man arbejde med både digernes og slusernes historie, deres funktion, og hvad der vil ske, hvis der en dag kommer et digebrud.

Genetablering af Højer Havn
En genetablering af Højer havn, hvor man bygger nye modeller af den karakteristiske fladebundede sejlbåd, hvor turister kan lære at stage, sejle med sejl og sætte åleruser i Vidåen. En idé kunne også være at investere i en elbåd med plads til 30-40 pers., så man kan tage på dagsture frem og tilbage fra Højer Gamle Sluse til Rudbøl.

Flere gode forslag:

- Vind- og vandeksperimentarium med fokus på vand og energi
- Etablering af shelters ved Højer Havn
- Fortælling om Højers industrihistorie
- Udforskning af marskens geologiske materiale
- Etablering af naturskole i området ved Emmerlev Klev (den nedlagte skydebane)
- Mulighed for køb af madpakker til turer ud i naturen lavet på lokale råvarer.

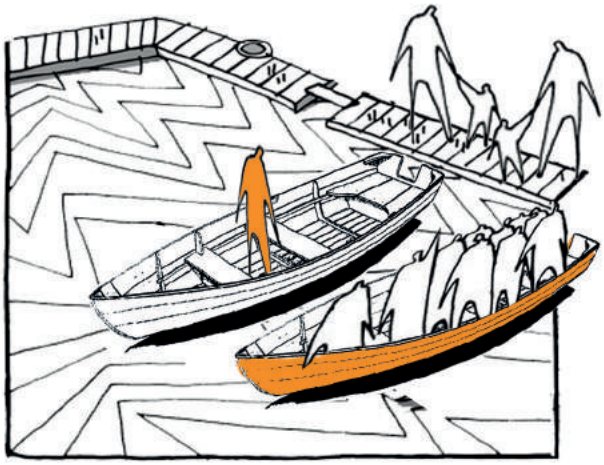

Genetablering af Højer Havn

Vind- og
vandeksperimentarium

Book en guide

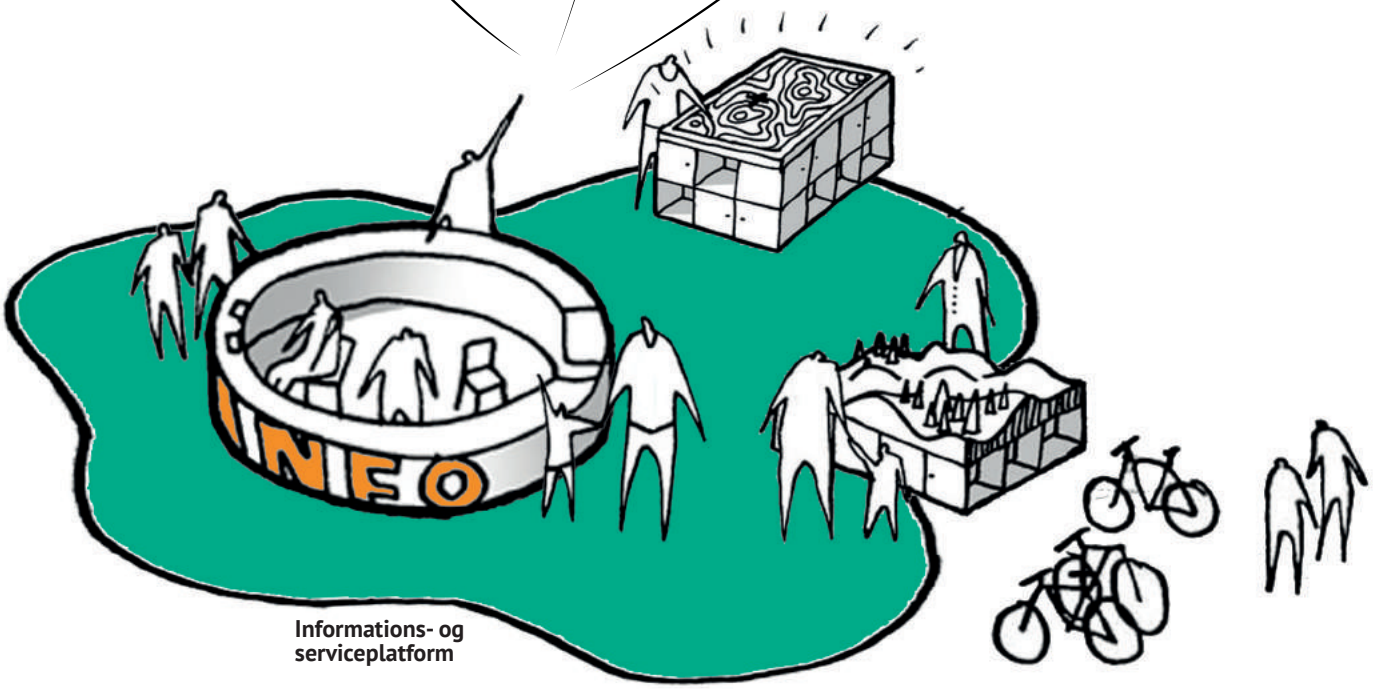

Informations- og
serviceplatform

PERSPEKTIVERING OG KONKLUSION

En undersøgelse fra 2015 foretaget af VisitDenmark viser, at naturen er blandt topscorerne, når turister vælger Danmark som turistmål. På førstepladsen kommer strand, kyst eller hav, mens "naturoplevelser" kommer på fjerdepladsen. Sundhed og erhvervelse af ny viden er i stigende grad en integreret del af ferieadfærden - flere bruger fritiden til at dygtiggøre og specialisere sig, dyrke sundheden eller lade batterierne op ved hjælp af sportsaktiviteter. Alt dette tilsammen betyder, at der er et stort forretningspotentiale for turismeaktører i forhold til at tilbyde oplevelser i naturen.

Vender vi blikket mod Højer, var det netop også det fokus workshop-gruppen havde – at indtænke områdets unikke kultur- og naturlandskab som en vigtig del af byens turismestrategi. I første omgang handler det om at gøre naturoplevelserne mere synlige og tilgængelige – hvilket også stemmer overens med turisters efterspørgsel på kvalitet og autencitet. Derudover havde workshop-gruppen et stærk fokus på at skabe nye innovative projekter, der tager udgangspunkt i de eksisterende naturoplevelser, men hvor der er et særligt fokus på bevægelse, læring & viden og hvor koblingen til gode lokale madoplevelser også er central.

SAMARBEJDER OG SYNERGIER

Nationalt, regionalt og lokalt, er der foreninger, virksomheder, undervisningsinstitutioner – og ikke mindst projekter, initiativer og aktiviteter – der med fordel kan tænkes ind i forhold til samarbejde og vidensdeling – herunder er listet et par muligheder indenfor naturoplevelser;

- Naturstyrelsen - ex. vedr. åbning af Margrethe Kogen
- Nationalpark Vadehavet
- Dansk Ornitologisk Forening
- Fugleværnsfonden
- Natur & Ungdom Vadehavet
- Dansk Naturfredningsforening
- Tønder Erhvervsråd
- EUC Syd
- Universiteter med studier inden for det naturvidenskabelig felt – og oplevelsesdesign

UNGE I HØJER

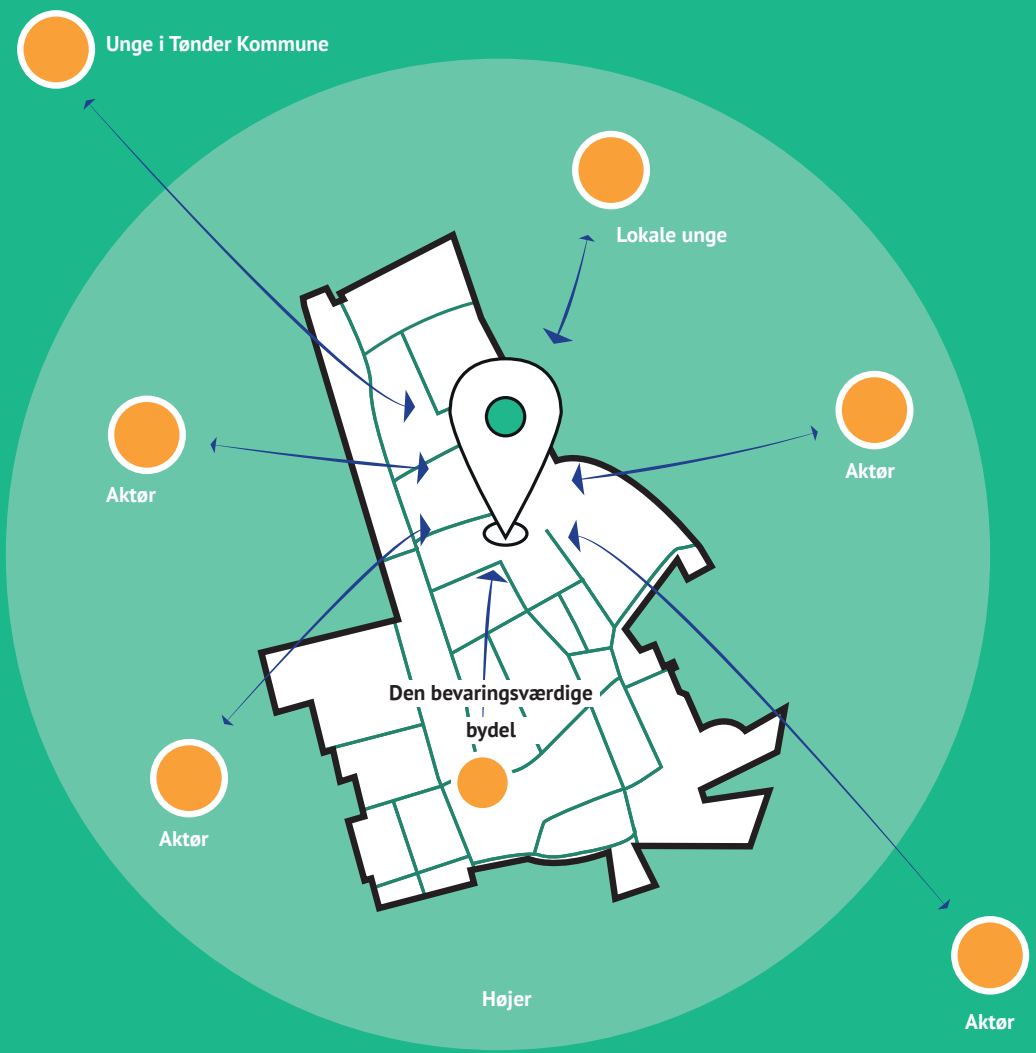
Unge i Tønder Kommune
Lokale unge
Aktør
Aktør
Den bevaringsværdige bydel
Aktør
Aktør
Højer

WORKSHOP-GRUPPE UNGE

Lokale unge:

Niels
Helge
Søren
Peter

Højer Design Efterskole:

Juliane, 10 kl.
Poul, 10 kl.
David, 10 kl.
Anne, 10 kl.
Elvira, 10 kl.

Højer Efterskole:

Dennis, 8. Kl.
Tobias, 8. Kl.
Emma, 8. Kl.
Malou, 8. Kl.
Aksel, 9. Kl.
Kathrine, 9. Kl.
Freja, 9. Kl.
Nora, 9. Kl.
Louise, 9. Kl.
Cecilie, 10. Kl.
Thomas, 10. Kl.
Andreas, 10. Kl.

WORKSHOP-GRUPPE VOKSNE

Kurth Friis
Leder af Club 90

Mogens Davidsen
Medarbejder, Club 90 og kunstner i Højer

Mai-Britt Lund
Koordinator, Tønder Ungdomsskole

Michael Appel
Konstitueret forstander, Højer Efterskole

Else Marie Pedersen
Underviser og UU-vejleder, Højer Efterskole

Lars Peter Lauridsen
Bestyrelsesformand, Højer IF

Kirsten Hansen
Forstander Højer Design Efterskole og Designhøjskolen Højer

Claus Egelund
Præst i Højer

REFERENCEPERSON

Rikke Hansen
Leder af Designhøjskolen Højer

RAMMESÆTNING

En stor del af året er der flere unge i Højer end i andre mindre bysamfund i kraft af eleverne på de to efterskoler og den nye Højskole. De unge kan dog være svære at få øje på i bybilledet fordi efterskoler ofte fungerer som enklaver i et lokalsamfund. Typisk er aktiviteterne og fællesskaberne meget indadvendte, hvilket er en ganske naturlig del af det at gå på en efterskole. Samtidig har vi en gruppe lokale unge, der er meget fragmenteret, fordi deres skolegang flyttes til Tønder, når de når 7. kl., og de derfor mister noget af deres lokale tilhørsforhold og fællesskab.

Tanken med dette projekt er at undersøge, hvad der kan få de unge til at bruge byen mere både til gavn for de lokale, efterskolerne og Højer by. Det overordnede formål for projektet er at skabe en platform for et mere levende, inviterende og attraktivt byrum i Højer for og med de unge og ikke mindst byen. Projektet bør tænkes som et inde- uderum, der supplerer og styrker eksisterende fællesskaber og aktiviteter.

Der blev afholdt to workshops inden for 'Unge i Højer' – en for de unge og en for de forskellige unge-aktører i Højer. Formålet med denne opdeling var, at lade de unges ideer få frit spil - for dernæst at få de voksne til at understøtte og hjælpe med at sætte handling bag ideerne.

KORTLÆGNING

For at give et øjebliksbillede af byens image set med de unges briller gik kortlægningsøvelsen ud på at undersøge, hvordan de unge oplever Højer, hvad de bruger byen til, og hvad en god by efter deres mening indeholder.

Vi kan konkludere, at de unge benytter byen og områdets eksisterende kvaliteter, og der er dermed også grund til at gå ud fra, at de unge vil indtage nye initiativer og tiltag i byen.

Oplevelsen af byen

Byen er stille, men på en god måde

Højer ligger i et område med flot natur

Højer er lidt hyggelig og lidt charmerende

Højer er kedelig og ofte helt død

Byen er forfalden og skummel om aftenen

Højer mangler liv og aktivitet

Hvad bruger de unge byen til?

Spise marskpølser - Spise Højerpølser
Uddannelse - Fåremærken - Hallen
Arbejde - Gysertur i Club90 - Bageren
Balkan Pizza - Vadehavet - Brugsen
Gåture / morgengåture - Højer Cafeteria
Ser på fodboldkampe bag hallen
Chiller - Træner - Slapper af - Løb
Fitness - Går i klub - Skateboard
Solcenteret - Tur på diget

Hvad indeholder en god by?
Liv - Mennesker - Butikker - Bowlingcenter
Springvand - Markedsdage - Bingoaftener
Café - Kiosk - Lys - Biograf - Natur - Godt fællesskab
Lav hastighed - Kendskab - Svømmehal -Streetdome
Fællesområder - Ungdomssted - Park - Grønne områder
Spisesteder - Offentlig transport - Kunst og kultur
Fritidstilbud til unge - Udearealer til ophold
Steder at være efter kl. 21 - McDonald's
Aktiverende og udfordrende byrum
En dejlig cykeltur - Kulturer der mødes
Mennesker man kan se på

STEP 1

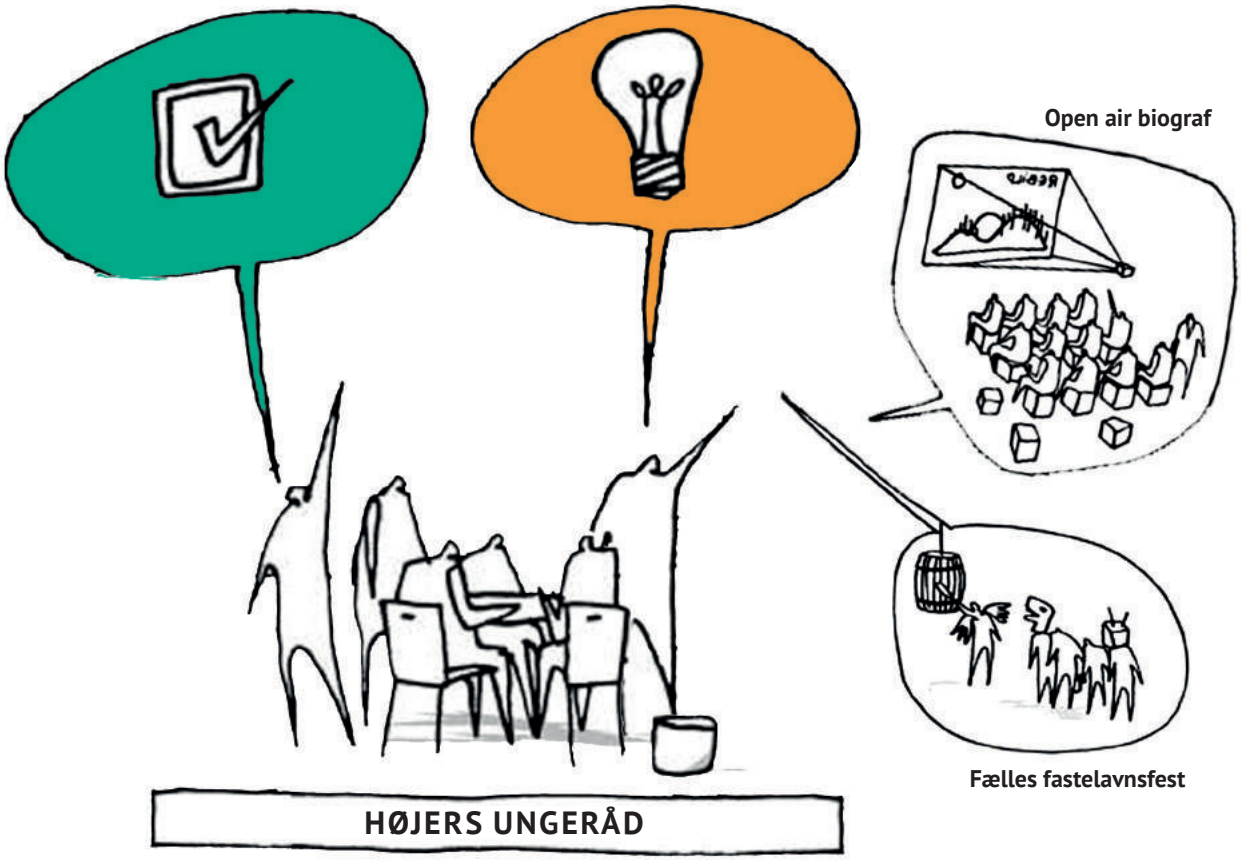

Åbent hus på efterskolerne
På workshoppen med de unge fremgik det tydeligt, at de unge fra de forskellige grupperinger er nysgerrige på, hvem hinanden er, og de udtrykte en stor lyst til at sætte ansigt på hinanden – dvs. at det til en start handler om at afmystificere og gøre det ukendte og fremmed mere vedkommende og trygt. Et forslag gik derfor på, at man i begyndelsen af skoleåret kan arrangere åbent hus, hvor de unge besøger hinanden på kryds og tværs.

Højer byder velkommen
Et forslag, der relaterer sig til "åbent hus," er at lave et fælles arrangement i byen, der går ud på, at Højer byder nye elever velkommen, og at de nye elever lærer byen at kende. Ideen er at arrangere det som en form for leg, hvor de unge inddeles i team, og hvor det handler om at 'indtage byen' – en form for stratego i stor skala.

Etablering af samarbejdsudvalg
På baggrund af de unges workshop talte de voksne om, at det kan være en god idé at etablere et samarbejdsudvalg mellem de forskellige unge-aktører for at sikre en løbende dialog og nye synergier gennem fælles projekter.

Etablering af ungeråd
På baggrund af forslaget om det nye samarbejdsudvalg, blev det også foreslået at etablere et ungeråd, hvor unge fra Højer, unge fra de to efterskoler og evt. den nye højskole mødes en gang om måneden. Formålet med ungerådet skal være at sikre, at de unge får et medansvar og er udførende i forhold til de initiativer og begivenheder, der skal arrangeres og igangsættes i løbet af skoleåret.

STEP 2

Ideerne i forbindelse med step 2 projekterne handlede primært om forskellige former for fælles aktivitetsdage, der kræver lidt eller moderat planlægning. På workshoppen med de voksne var de enige om, at når datoer for skoleårets fællesarrangementer er blevet aftalt i samarbejdsudvalget, er det ungerådet, der udvælger og igangsætter aktiviteter og initiativer.

Fællesskab i byen

- Fællesspisning med hele byen, hvor man i Storegade har dækket et langbord og pyntet hele gaden op. Fx påskefrokost, pinsefrokost, Højer Burger eller kagebord.
- Fællesdans med de ældre i byen
- Pølsefestival
- Julepynt i hele byen
- Strikkedyst

Sportsarrangementer

- Forhindringsløb gennem byen/adventurerace
- Danseaften
- Vandkamp
- Sneboldkamp
- Color-run
- By-fodboldkampe
- Sportsdag

Musikarrangementer

- Glad dag med musik i gaderne
- Musikfestival med forskellige musikgenre

Fællesarrangementer for unge

- Åbent hus på skolerne med "speed-dating"
- Open air biograf om sommeren med Højer Kirke som lærred
- Aftenhygge på skolerne
- Indsamling til ungeaktiviteter i Højer
- Fælles formidlingsplatform for de unge i Højer

STEP 3

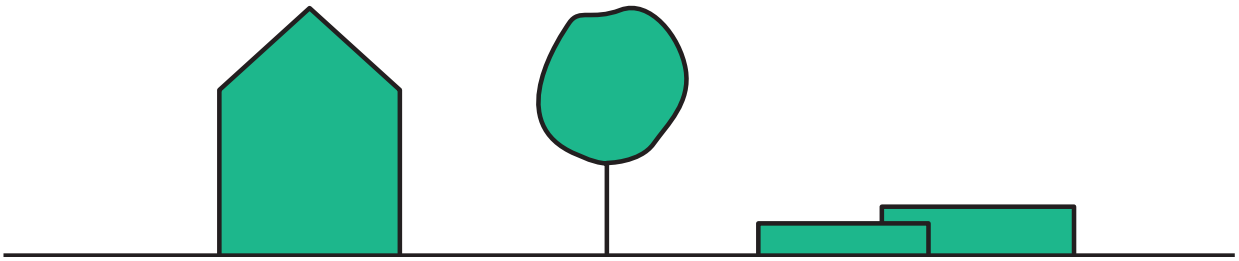

LEGOHUS, SKATERBANE, SKØJTEBANE, OPVISNINGSBANE, NATUR OG OPHOLD

De unge og især de lokale udtrykte et ønske om at skabe nogle fysiske rammer, der tiltrækker unge fra Højer, men som også tiltrækker unge fra hele Tønder Kommune og unge fra andre dele af landet. De talte meget om det at øge kendskabet til Højer og få Højer på landkortet og ikke mindst øge tilflytningen til byen.

Plads med aktiviteter året rundt
En idé fra de unge var, at de godt kan tænke sig et sted, hvor der er hyggeligt at opholde sig, hvor der er mennesker og liv, og hvor man kommer hinanden ved. Det kan være en plads med en vandfontæne, hvor naturen kommer endnu mere ind i byen, og hvor der er mulighed for at udfolde sig på forskellige måder. Et sted som også kan bruges til opvisninger og dansearrangementer – og som om vinteren bliver omdannet til en skøjtebane, som den første af sin slags i Tønder Kommune.

Genopførelse af hus i LEGO
Der kom også et forslag om at genopføre et af de huse, der er revet ned i Højer i LEGO-klodser. Det kan eksempelvis være Det Gamle Apotek eller Pørksens Købmandsbutik, der var betydningsfulde bygninger i Højer. Huset kan placeres i forbindelse med en pladsdannelse i byen og fungere som turistmagnet, og samtidig være det nye tilholdssted for Club 90 og de unge i byen.

Skaterbane og fitnessfaciliteter
I forlængelse af pladsen kan man også opføre skaterbane og fitnessfaciliteter. De unge talte meget om, at der mangler et aktivitetssted, der er uden for de voksnes indblanding. En skaterbane kan også være med til at tiltrække unge fra hele Kommunen, da de nærmeste skaterbaner ligger i Tinglev og Haderslev.

Flere gode forslag:

- Go-kart bane, ude- og indendørs
- Venedig i Højer
- Hoppeborg
- Zoologiskhave
- Højer indsamlingsfest

“Vi vil gerne genopføre et af de huse, der er revet ned i Højer i LEGO klodser. Det skal være det nye tilholdssted for både turister, Club90 og unge fra Højer og omegn”

PERSPEKTIVERING & KONKLUSION

Kravet til en by i dag er, at den skal være autentisk, fortællende, kropslig og byde på en mangesidig oplevelse. I kampen om borgerne konkurrerede byer for 10-15 år siden med respekt for sig selv på sportshaller. Siden blev det indkøbscentre, der skulle trække tilflyttere til, for så at blive kulturhusene. Og det seneste bud på kvalitet i en by, er det offentlige rum – det byggede og kulturelle rum, er blevet et væsentligt knudepunkt i vores sameksistens med hinanden. Derfor er der kommet et både bevidst og ubevidst krav om kvalitet og oplevelsesrigdom til vores byrum.

Vender vi blikket mod bymidten opstod den på grund af butikkerne i sin tid. Det var en central handelsplads, anlagt som den mest rationelle måde at levere varer ud til folk på. Nu er e-handlen den mest rationelle måde at distribuere varer på, men det er stadig butikslivet, der er med til at skabe liv i bymidten. Hvis vi vil have aktive, levende byer, som er interessante at besøge, er det vigtigt også at udbygge byrum hvorfra, der også er mulighed for handel.

Ser vi på bylivet og bymidten i Højer, var et tydeligt budskab fra de unge, at de mangler den rekreative plads i bymidten med mulighed for at mødes på kryds og tværs og med forskellige udfoldelsesmuligheder. De muligheder er nærmest ikke-eksisterende i dag. Derudover nævnte de unge også, at det er vigtigt, at der også er en café, hvor man kan købe mad og drikke. Dvs. der skal kort sagt være noget at bruge penge på i det rekreative rum. Dette stemmer også overens med behovet i forhold til en turismestrategi, hvor det både vil være nødvendigt med flere forbrugsmuligheder samt en styrkelse af livet i bymidten.

SAMARBEJDER & SYNERGIER

Nationalt, regionalt og lokalt, er der foreninger, virksomheder, undervisningsinstitutioner – og ikke mindst projekter, initiativer og aktiviteter – der med fordel kan tænkes ind i forhold til samarbejde og vidensdeling – herunder er listet et par muligheder indenfor 'unge i Højer';

- Digeløbet i Højer i Maj + september
- Ungdomsskoler og klubber i Tønder
- Mindfactory by Ecco
- Lokale og anlægsfonden
- Frontløberne i Aarhus
- LEGO
- Tønder Festival

1
2
SKØJTEBANE 175 M
HØJER UNGDOM 200 M

KUNST & KUNSTHÅNDVÆRK

WORKSHOP-GRUPPE

Hanne Sønnichsen
Tekstildesigner og underviser med egen butik i Højer

Jytte Lysgaard
Keramiker med egen butik i Højer

Bodil Arbjerg Lundby
Stenskulptur og kultegning

Birgitte Vallentin
Maler

Mogens Davidsen
Bronzestøber og arbejder med maleri og grafik

Aase-Lene Lysgaard Madsen
Tekstildesigner, indehaver af Højer Antik og Livsstil

Dan Thuesen
Marskens Maler - maleri og grafik

Nini Duncan
Maler

Malene Hansen
Keramiker

Eva Weitling
Arbejder med strik (læge til daglig)

Albert Pedersen
Formand for Træskulptursymposiet

Anni Lehmann
Keramiker på hobby-basis

Christian Pedersen
Repræsentant for teatergaleasen, Højer

Bent Schulz
Entrepanent og kunstinteresseret

RAMMESÆTNING

Højer er kendt for kunst og kunsthåndværk - dels bor der flere kunstnere og dels huser byen en designefterskole og en designhøjskole, der har fokus på de kreative fag. Det kan dog være svært at få øje på kunsten og kreativiteten i bybilledet – så formålet med dette projekt er at undersøge, hvordan det kan blive endnu mere tydeligt, at Højer er en kunst- og kunsthåndværkerby.

KORTLÆGNING

FORENINGER OG FÆLLESSKABER

Sønderjyske Kunstnere, Grænselandsudstillingen,
Højer Kunst & kultur, Vadhavskunst ved Daler,
Foreningen for Højers Internationale Træskulptursymposium,
Teatergaleasen Højer, Kunst Langs Kysten, Kunstrunden

VÆRKSTEDER OG GALLERIER

De fleste af deltagerne i workshop-gruppen har eget værksted og nogle også butik/galleri. Derudover er der også værksted på Kiers Gaard

BROCHURE/UDGIVELSER/FOLDERE/WEB

"Kunstens spor i Nationalpark Vadehavet" (bog),
Ny Kunstrunde bog, Brochure for Træskulptur-symposiet,
Kunst Langs Kysten, Højer Turistfolder,
Højer kunst & kultur (web), vadehavskunst.dk

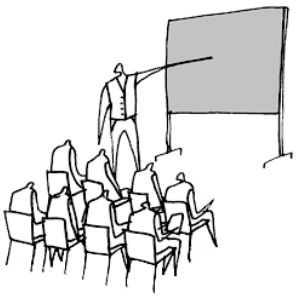

TILBUD/AKTIVITETER/KURSER

Strikkecafé ved Hanne Sønnichsen,
FOF/AOF kurser på Kiers Gaard,
Private kurser

ARRANGEMENTER/FERNISERINGER

Kunstrunden - åbne værksteder, Kiers Gaard kunstmarked,
Årlige kulturuge i Tønder Kommune uge 40, Mølledage,
Træskulptursymposiet, Vestegnens Husflidsweekend,
Koncerter på Kiers Gaard og i Højer kirke,
Julemarked på Kiers Gaard, Teater

KORTLÆGNING AF KUNSTNERE OG KUNSTHÅNDVÆRKERE I HØJER
Jane Boes Emmerlev Klev
Jytte Lysgaard
Mogens Davidsen Daler
Malene Hansen
Aase-Lene L. Madsen
Nini Duncan
Birgitte Valentin
Dan Thuesen
Alice & Svend Kræfting
Kiers Gaard
Albert, Træskultursymposiet
P.E.M
Eva, Kastaniehuset
Anni Lehmann
Adam Gabrielsen
Hanne i Højer
Bodil Arbjerg Lundby Nørremølle
Højer

STEP 1

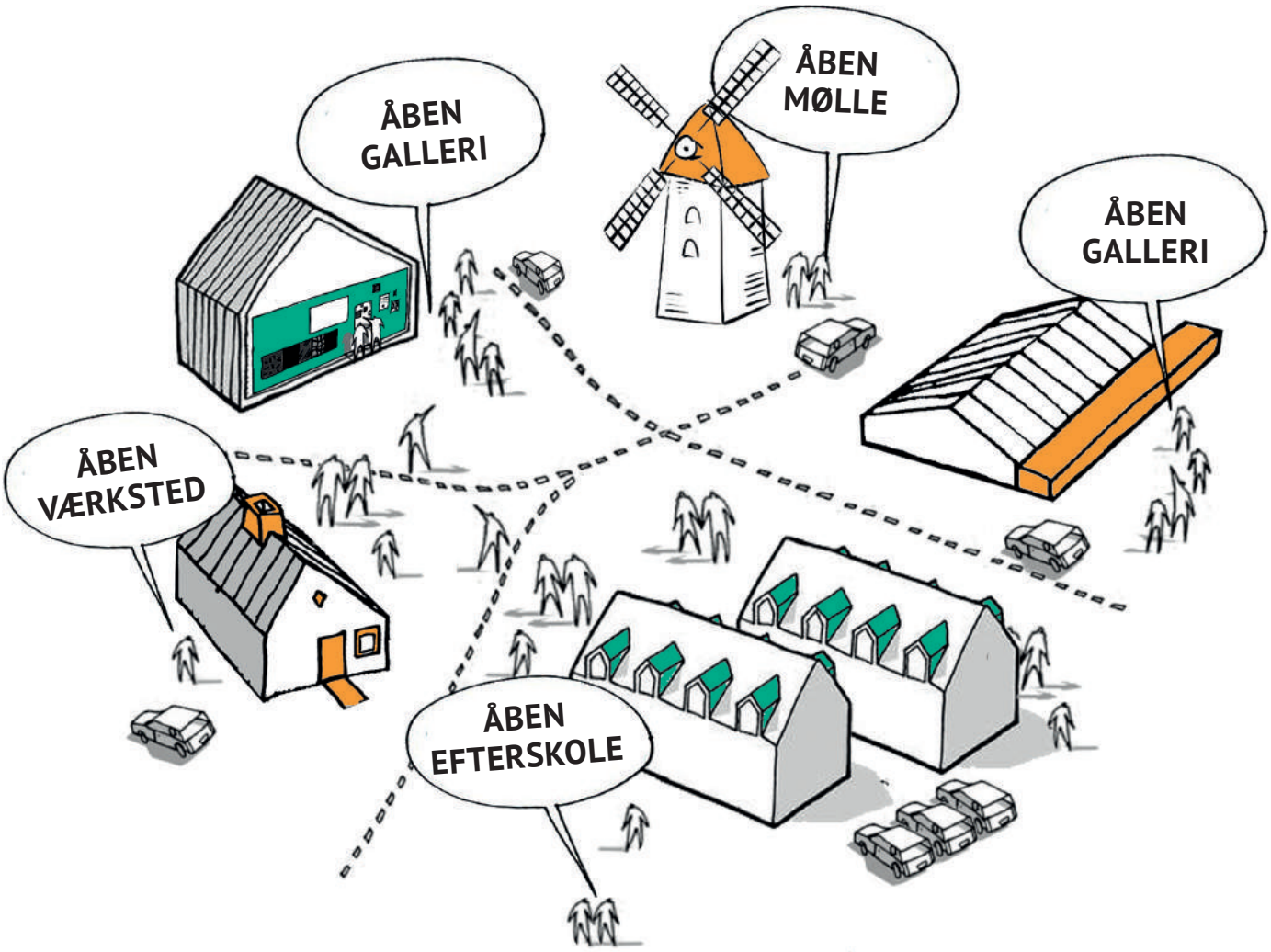

Månedlig fredagsbar på Kiers Gaard
Kunstnerne og kunsthåndværkerne i Højer er allerede forbundet i diverse foreninger og fora, men derfor kan det i en travl hverdag med selvstændig virksomhed godt knibe at få talt sammen og koordineret fælles indsatser. Derfor gik et umiddelbart forslag ud på at mødes til fredagsbar en gang om måneden, hvor man på en uformel måde kan drøfte og igangsætte fælles projekter til gavn for de individuelle erhverv.

Forslag til opgaver, der også blev italesat, var oprydning af eksisterende pr. materiale og mulighed for etablering af fælles aktivitetskalender.

Koordinering af åbningstider og fælles åbningsdage
For turisten kan det være svært at gennemskue hvor gallerierne og værkstederne er placeret i Højer – hvis et galleri eksempelvis har en mere privat karakter, kan det være svært at bryde denne privatsfæregrænse og tage skridtet og banke på døren. Derfor vil det være en god idé at gøre det endnu mere tydeligt, hvor og hvornår det er muligt at komme på besøg. Derudover vil det også have en stærkere indvirkning, hvis man bliver enige om fælles åbnings-tidspunkter, så turisten kan tage en kunstrunde i Højer lidt oftere.

Man kan evt. også koordinere særlige åbningstider, når efterskolerne holder Åbent Hus, så kommende elever og forældre også får en tydeligere fornemmelse af Højer som by og dens identitet.

STEP 2

Kunstfestival og arrangementer
Den årligt tilbagevendende begivenhed Kunstrunden, der arrangeres af Kunstnetværk Sydvestjylland, opleves som en stor succes blandt kunstnerne i Højer. Der er et ønske om ikke mindst at holde fast i denne succes, men også at lave flere arrangementer, der kan være med til at understøtte og styrke Højer som en by for kunst og kunsthåndværk – en idé kan være at arrangere en årlig kunstfestival, som eksempelvis kan koordineres, så det ligger samtidig med forældredage på efterskolerne.

Et vigtigt budskab fra flere var også, at det i forbindelse med etableringen af nye begivenheder er vigtigt at have tålmodighed, da det tager tid at etablere et fast tilbagevendende publikum. I den forbindelse er det også vigtigt, at tænke på koordinering og annoncering i god tid, da der har været flere oplevelser med for sene udmeldinger og annoncering.

Flere kunstnere til byen
For at fastholde og styrke Højer som kunstnerby, er det vigtigt, at tiltrække nye kunstnere til byen. Her kan det være en idé at skabe attraktive tilbud for forskellige typer af kunstere under uddannelse. Det kan eksempelvis være en genindførsel af tilbuddet om at kunstnere kan få et gratis ophold på Kiers Gaard imod, at de laver en udstilling.

Synlighed
Ud over at arrangere flere begivenheder og events, er det også vigtigt, at kunsten og kunsthåndværket i sig selv bliver endnu mere synlig, end den er i Højer by i dag. Man kan eksempelvis lave umiddelbar tilgængelig urban kunst, og man kan aktivere eleverne på design- efterskolen og højskolen og lade dem indtage de tomme bygninger med deres arbejder. Derudover kan det også være nødvendigt med en samlende digital platform, hvor diverse arrangementer og tilbud i Højer bliver annonceret.

STEP 3

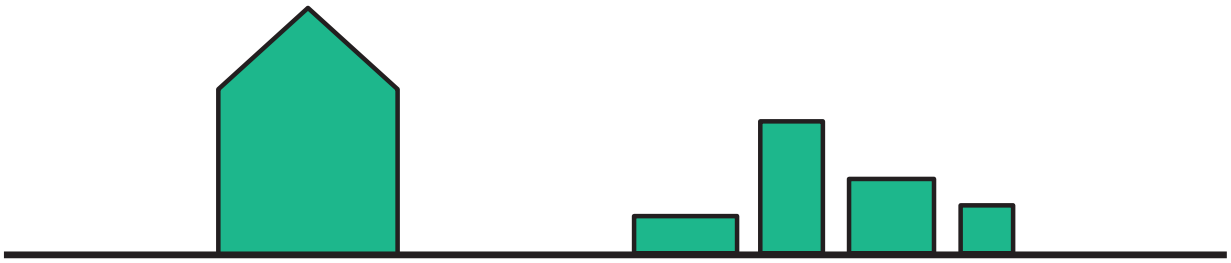

FÆLLES UDSTILLINGSSTED, VÆRKSTEDER, UDSTILLINGSMONTRE OG KUNSTHUS

Udstillingsmontre rundt i byen
En idé, der kom i forlængelse af ideerne vedr. øget synlighed, er at etablere udstillingsmontre i byrummet – på den måde kan man altid møde kunsten i Højer, selvom man kommer uden for åbningstid. Det er tanken at montrerne skal være en attraktion i sig selv, fordi de er designet af en kendt kunstner ex. Olafur Eliasson, og de skal fungere som stemningsfuld belysning, når mørket falder på. Udstillingsmontrene skal dels indeholde kunst og kunsthåndværk fra de lokale kunstnere og elever fra designskolerne, men de skal også fungere som et attraktivt udstillingsrum for udefrakommende kunstnere både nationalt og internationalt.

Fra tomme huse til kunstnerboliger
Som nævnt under kultur- og bygningsarv kan man renovere de tomme og forfaldne bygninger i Højer og lave dem til kunstner-refugier – evt. en form for kunstnerfrihavn. Det vil skabe mere liv til byen, og kan gøre, at nogle flere kunstnere får øjnene op for Højer, og på længere sigt være med til at øge tilflytningen til byen.

Højer Kunsthus
Der var en bred enighed om at Højer mangler et fælles sted for kunst og kunsthåndværk, hvor der er værksteder, kurser/undervisning, galleri og café. Stedet skal være tilgængeligt for både professionelle og amatører. Kiers Gaard kan danne rammen for et fælles sted, hvis der foretages en gennemgående renovering og opgradering af faciliteter.

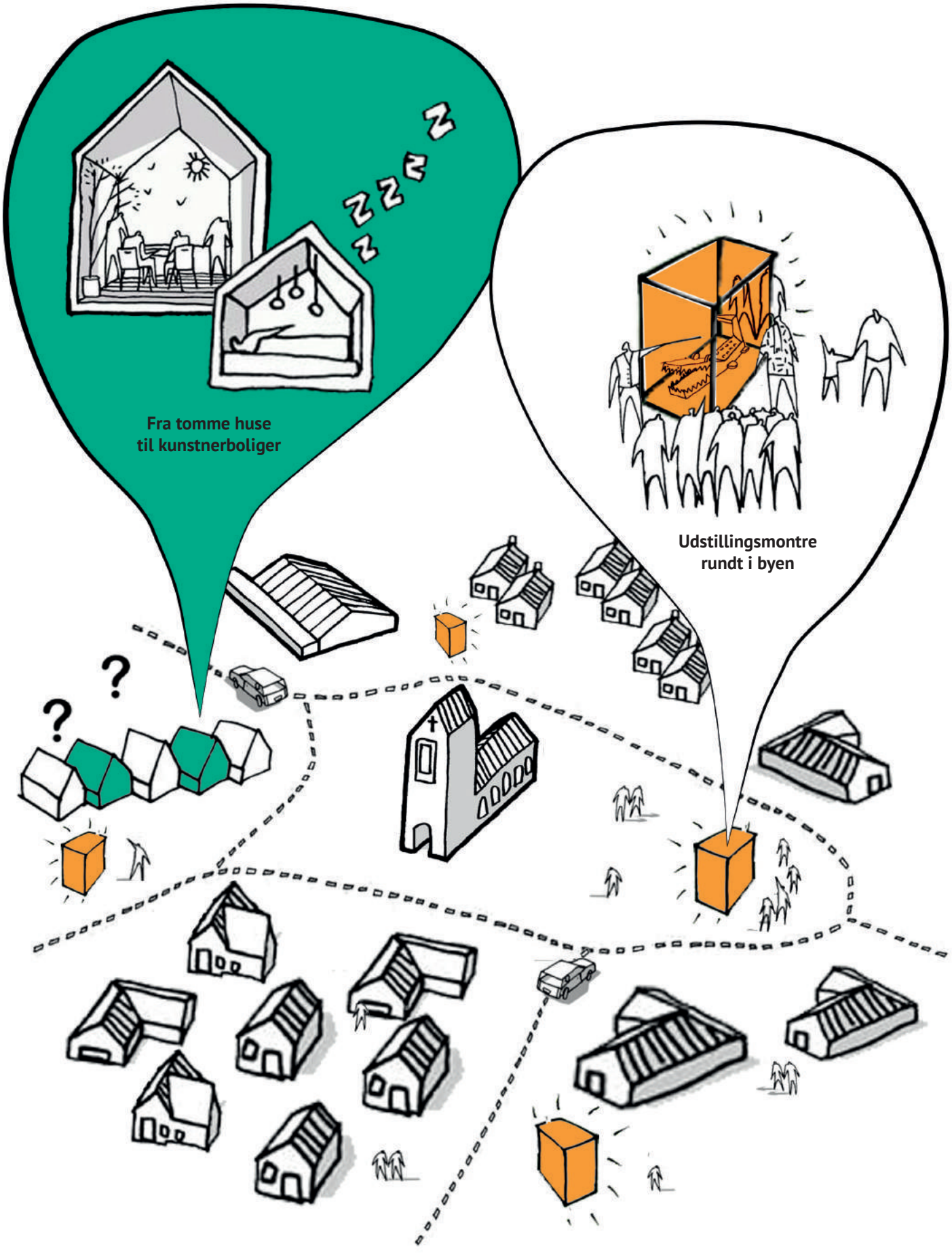
Fra tomme huse
til kunstnerboliger
Udstillingsmontre
rundt i byen

PERSPEKTIVERING & KONKLUSION

I strategien for nye byrum bør såvel arkitekturen, landskabsarkitekturen og kunsten indgå for at sikre stærke, interessante og intense rum. Kunst i byrummet plejede at være noget perifert - noget med en skulptur på torvet eller performance på gaden. Kunst kan i dag være med til at skabe byer, der er langt mere levende og underfundig, sanselig, mangfoldig og overraskende. Kunsten er god til at ramme en nerve i byen.

Lidt under overfladen i Højer befinder der sig en stærk kunstnerisk åre, og det vil være oplagt at indtænke denne i udviklingen af byen og tildele den en plads i bybilledet. Lokale kunsthåndværkere, som arbejder med maling, ler, tekstiler og sten. Man skal kunne opleve leret tage form, komme tæt på forvandlingen fra blød masse til smuk keramik, og man skal kunne følge penselstrøg blive til malerier af vidt forskellig art. Kunst og kunsthåndværk er en del af Højers identitet og en udnyttelse af denne ressource, vil være med til at styrke byens image som kunstner-by og vil derigennem også være med til at styrke turismen.

SAMARBEJDER & SYNERGIER

Nationalt, regionalt og lokalt, er der foreninger, virksomheder, undervisningsinstitutioner – og ikke mindst projekter, initiativer og aktiviteter – der med fordel kan tænkes ind i forhold til samarbejde og vidensdeling – herunder er listet et par muligheder indenfor 'kunst og kunsthåndværk';

- Kunstrunden
- Træskulptursymposiet
- Årlig husflidsweekend
- Rømø- Tønder Turistforening
- Højer Kunst og kultur
- Kiers Gaard
- Foreningen Sønderjyske Kunstnere
- AOF/FOF

Kiers Gaard

SMAG MARSKEN

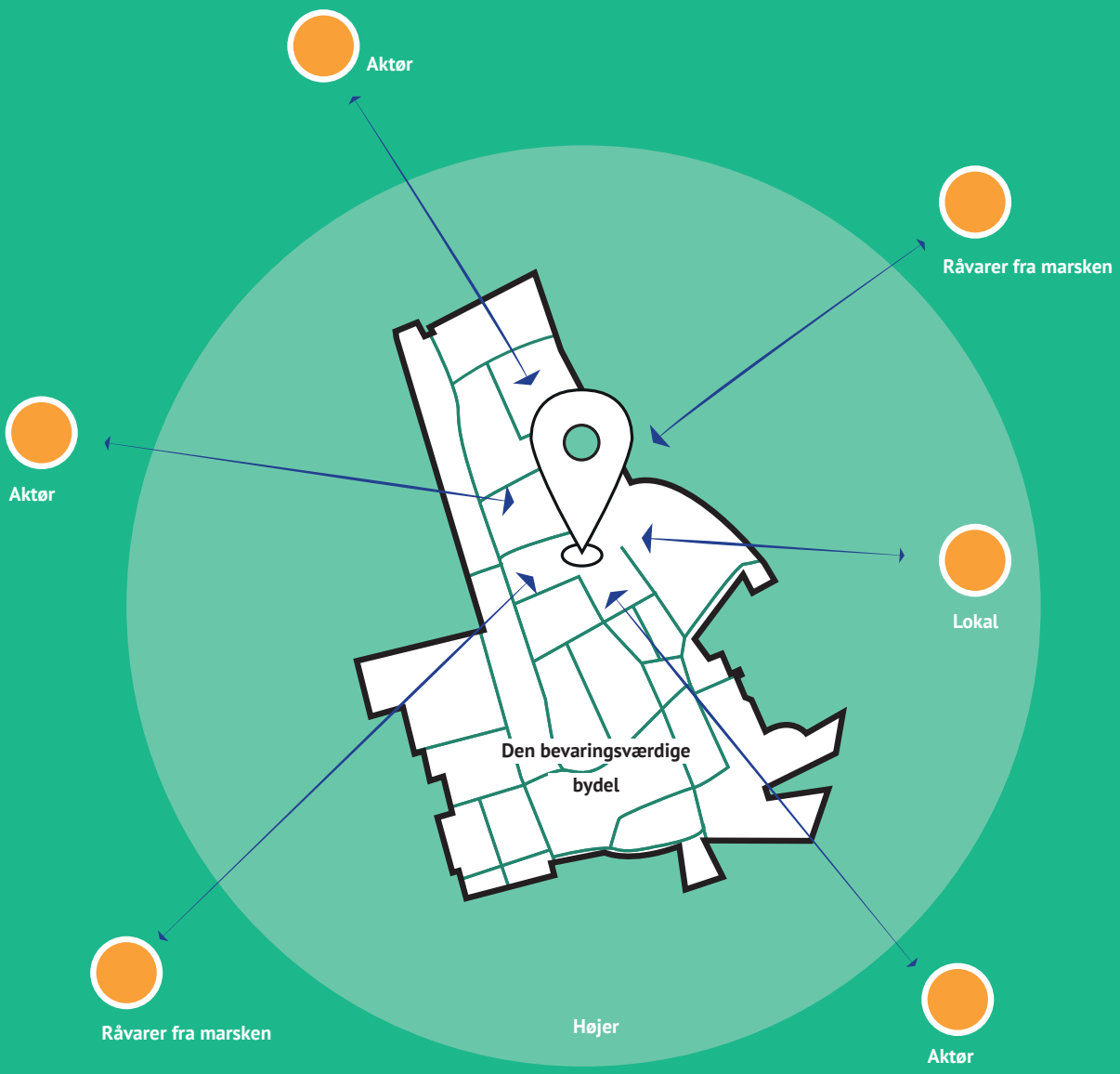

WORKSHOP-GRUPPE

Anne Marie Overgaard
Museumsinspektør, Højer Mølle og Skærbæk

Conni Jensen
Indehaver af Fruens Vilje - håndproducerede chokolade og kager

Dina Rosendahl
Indehaver af Æ Lammskind - traktørsted

Per Snitgaard
Indehaver af Digebageren, Højer

Vivi og Andreas Nielsen Paulsen
Indehaver af Hohenwarte – Bondegårdsferie og spisested

Jane B. Linnet
Bestyrer af Daler Gamle Skole
Står for tilberedning af mad til husets arrangementer

Marco Sønnichsen
Fritidskok og jæger

REFERENCEPERSONER

Grethe Müller
Indehaver af Hjørnekroen
Står for tilberedning af mad til husets arrangementer

Margrethe Thygesen
Formand for Borgerforeningen, Højer

Karl Petersen
Kolonihaveejer, Højer

Leif Winther
Kolonihaveejer, Højer

Rita Lorenzen
Marsk Pølser, Højer

RAMMESÆTNING

Den sønderjyske madkultur er kendt og anerkendt – men den mere specifikke madkultur fra Tøndermarsken er mere anonym og ukendt. Højer er blandt andet kendt for Højer Pølser, men Højer har endnu mere at byde på i forhold til madvarer. Lam fra marsken og østers fra Vadehavet er blot to produkter, der kan få en endnu større tilknytning til Højer i kraft af byens unikke placering på kanten af marsken, og ikke mindst fordi Danmarks eneste Østershus ligger i Højer.

Ved at forene de eksisterende lokale interesser omkring madkulturen fra Tøndermarsken med en fornyelse og nytænkning af anvendelse af råvarer fra området, kan fokus for dette projekt være, at gøre Højer til et centrum for 'Smagsoplevelser fra marsken'. Det kunne eksempelvis være med fokus på;

- Læring og viden om mad fra Tøndermarsken (opskrifter - historisk og nu)
- Samle, plukke og dyrke mad fra Tøndermarsken (ture ud i naturen og byhaver i Højer)
- Tilberede og spise mad fra Tøndermarsken (spisested og kurser)

Tanken med dette projekt er i første omgang at etablere en platform/et interessefællesskab, der drives af lokale. Formålet er at øge opmærksomheden omkring marskens spisekammer for derigennem at øge turismen i og omkring Højer. Det er tanken med 'Smag marsken', at det er et forum / et sted, hvor viden om mad fra marsken bliver dyrket og udviklet

KORTLÆGNING

Kortlægningen af fødevarer fra Tøndermarsken viser, at der er flere interessante råvarer, som kan danne udgangspunkt for eftertragtede smagsoplevelse for turister. Workshop-gruppen kortlagde fødevarerne ud fra kategorierne; 1) urter, svampe, frugter, bær mfl., 2) Vadehav og Vidå samt 3) Kød og fjerkræ

sødskærm

slåen

æbler og pærer

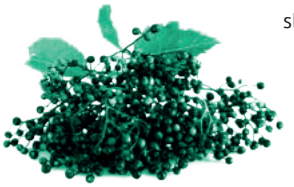

hyldebær
bellis,
vilde urter,
sut, strandvejbred

havtorn, hyben

tang

kveller / salturt

blåmuslinger

østers
gedder
laks
salt

havørred
ål
fladfisk

aborre

rømørejer

sandart

vildt og hjort

stude/kreaturer

lamme- og fårekød

hest

diverse ænder

diverse gæs

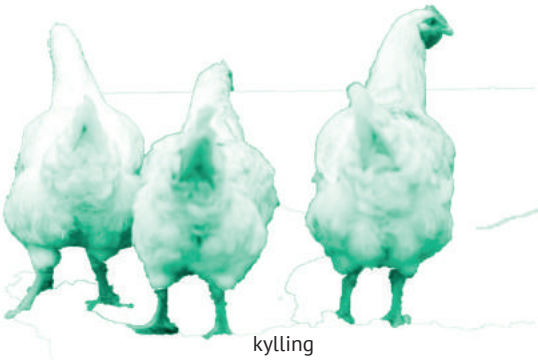

kylling

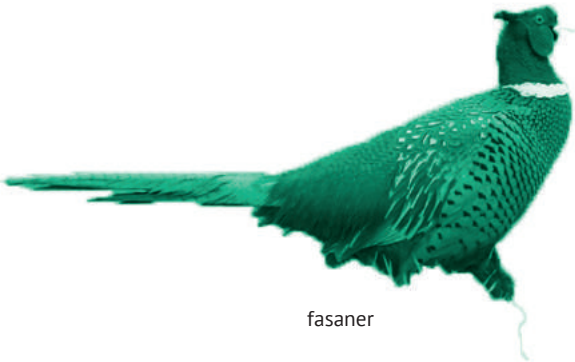

fasaner

STEP 1

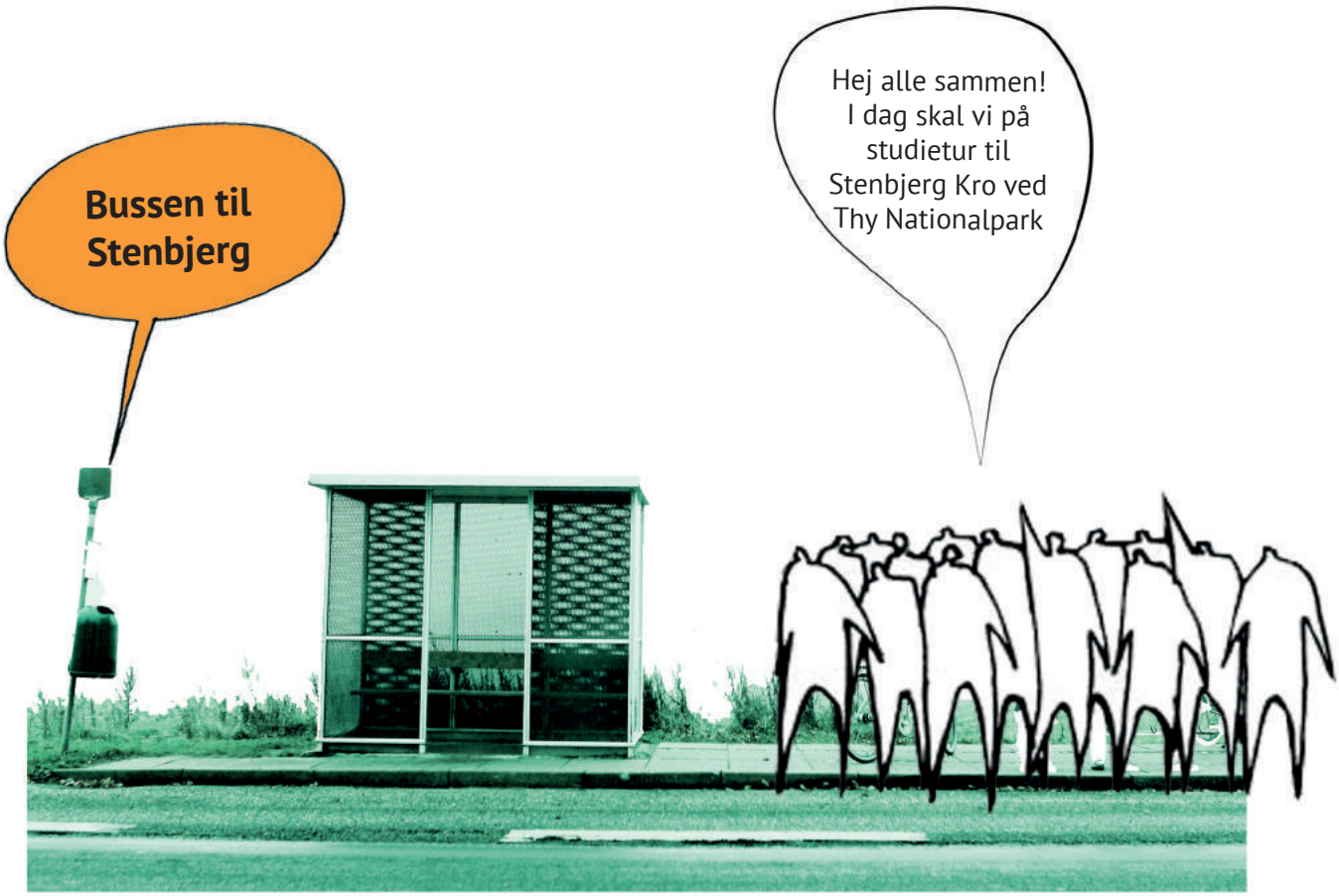

Lokal interessegruppe
Et par fra arbejdsgruppen mødes allerede i en netværksgruppe, men der var enighed om, at det kan være en god idé, at udvide gruppen eller etablere en ny, der har fokus på at igangsætte små initiativer, der understøtter og styrker stoltheden og viden omkring smagsoplevelser fra marsken. Interessegruppen kan på den måde være med til at genoplive og forny gamle traditioner og ikke mindst udvikle nye.

Initiativerne kunne eksempelvis være:

Studietur rundt i Danmark
For at blive inspireret og få ideer til, hvordan man kan styrke viden om/og brugen af lokale råvarer, gik et forslag ud på at tage på studietur til eksempelvis Stenbjerg Kro ved Thy, der drives af en selvlært kogekone, og som gør en dyd ud af at bruge lokale råvarer.

Smagsbegivenheder
Et andet forslag gik på at lave nogle smags-begivenheder med fokus på udvalgte råvarer og lokale opskrifter. Omkring påske kan man eksempelvis tage udgangspunkt i retter med lam og skabe en lokal begivenhed omkring det at tilberede lam på forskellige måder.

Fra marsk til bord - indsamling af lokale opskrifter
Et første skridt i at udarbejde en opskriftsbog med egnsretter kan være at iværksætte en indsamling af lokale opskrifter. Workshop-gruppen udarbejdede på workshoppen en liste med navne på lokale kogekoner, kogebøger, arkiver og husmoderforeninger, der kan give mulighed for at kickstarte indsamlingen.

STEP 2

Smagskalender med arrangementer & kurser
En videreudvikling af smagsbegivenhederne, kan være at planlægge en række arrangementer i løbet af året, der sætter fokus på smagsoplevelser fra Tøndermarsken. Der eksisterer eksempelvis allerede en Østersfestival, en Krondyrsfestival og en Lammefestival i Vadehavregionen, og dette kan man udnytte endnu bedre, ved at koble sig op på begivenhederne med tiltag i Højer by. Fx kan det være oplagt at lave arrangementer omkring østers i Danmarks eneste Østershus under Østersfestivallen eller udarbejde en Højer lammeburger, der bliver serveret i dagene, hvor der er Vadehavs Lammefestival.

Lokale Nak&Æd kurser
Smagskalenderen kan også indeholde information om lokale madlavningskurser, hvor man som turist kan lære at lave både gamle og moderne egnsretter. Det vil fx være oplagt at involvere den lokale jagtforening, der kan undervise i, hvordan man tilbereder en bramgås eller en hjort på lokal maner – en form for lokale Nak&Æd kurser.

Markedsdage og byhaver
I højsæsonen for turister kan man arrangere ugentlige markedsdage, hvor der sælges lokale specialiteter – både råvarer og egnsretter. I den forbindelse kan man bygge midlertidige madboder, hvor det også vil være oplagt at etablere byhaver, hvor der dyrkes lokale urter.

Kogebog med lokale opskrifter
En naturlig fortsættelse af indsamlingen af egnsspecifikke opskrifter er at udgive en kogebog – den vil skabe interesse hos både lokale og ikke mindst turister.

Foodfestival og food tours
For at styrke Højer som udgangspunkt for smagsoplevelser i marsken, kan man planlægge events af flere dages varighed. Det kan fx være en form for food-festival, eller man kan arrangere kortere food tours, hvor turister udforsker det lokale køkken og de lokale råvarer på en guidet fødevaretur.

STEP 3

FOLKEKØKKEN, SPISELAUG, RESTAURANT, ERHVERV, KURSER, BYHAVER OG OPSKRIFTER

Restaurant - folkekøkken - spiselaug
Det er blevet nævnt flere gange, at der mangler et spisested i Højer og i forlængelse af det, vil det være oplagt, at et kommende køkken serverer egnsspecifikke retter, og hvor viden om mad fra marsken bliver dyrket og udviklet – både mad efter gamle opskrifter men også eksperimenterende nyfortolkninger. Spisestedet skal have både indendørs og udendørs servering, så det er med til at skabe liv i bybilledet. Køkkenet kan med fordel også fungere som kursuskøkken, hvor turister og lokale selv kan eksperimentere med den lokale madkultur.

Lokal råvarehylde
Det bør være nemt at handle lokale råvarer, og derfor vil det være oplagt, hvis den lokale Brugs har en 'Lokal hylde', hvor man kan handle lokale råvarer. På den måde er det nemt for både turister og lokale at støtte op omkring det lokale erhvervsliv - små som store. Sådan et tiltag kan være med til at styrke bevidstheden om de lokale råvarer, der eksisterer.

Flere gode forslag:

- Renovering af Den Gamle Bykro, så den laves om til spisested med fin gårdhave og mulighed for overnatning
- Ombygning af Den Gamle Lysfabrik så det bliver til et hotel med gourmetrestaurant - eller man kan blive inspireret af Torvehallerne i København.
- Flydende restaurant - eldrevet restaurantbåd på Vidåen
- Meet the locals – middag med lokale hos de lokale mod betaling
- Højer Sushi
- De Sønderjyske Kagers Festival
- Kasse med lokale råvarer til sommerhusgæster

LÆKKKERT ...!
VI KAN FÅ HØJER
LAMMEBURGER
HØJER SPISELAUG
MAD
DAGLI' BRUGSEN
NYHED:
LOKALE
RÅVARER
HØJER SUSHIBAR

PERSPEKTIVERING & KONKLUSION

Lokale fødevare- og madoplevelser er en vigtig attraktionsfaktor i kampen om turisterne (kilde, Lokale fødevarer- og madoplevelser på danske kystdestinationer) og er blevet et profileringsparameter for turistdestinationer i Danmark og resten af Europa. Men desværre viser en undersøgelse foretaget af Dansk Kyst & Natur Turisme, at de turister, der holder ferie væk fra de danske storbyer, må kigge langt efter 'lokale fødevare- og madoplevelser' af høj kvalitet. Generelt set er det på restauranterne svært at få øje på mad, der skaber associationer til Danmark eller den lokale egn, og når man spørger turister, tror de, at det er softice, lakrids og wienerbrød, der er Danmarks lokale madretter, og egnsspecialiteter. Der må ligge et uforløst potentiale – også i Højer.

Workshop-gruppen peger netop på flere muligheder, der kan være med til at styrke oplevelserne af 'smag marsken'. For det første bør de lokale madoplevelser gøres mere tilgængelige og turismeorienteret – de er meget usynlige i dag fordi de primært afvikles under private snarere end offentlige former. Dernæst bør madoplevelserne profileres og traditionerne styrkes – der er i dag et svagt destinations-image mht. madoplevelser og uden differentiering i forhold til andre destinationer. Og for det tredje bør madoplevelser kombineres med de øvrige oplevelser i Højer – bla. natur-, kunst og kulturoplevelserne, da smagsoplevelser endnu ikke er den primære aktivitet for turister i Højer (men som det på sigt har et potentiale for at blive).

SAMARBEJDER & SYNERGIER

Nationalt, regionalt og lokalt, er der foreninger, virksomheder, undervisningsinstitutioner – og ikke mindst projekter, initiativer og aktiviteter – der med fordel kan tænkes ind i forhold til samarbejde og vidensdeling – herunder er listet et par muligheder indenfor 'smag marsken';

- Højer Pølser
- Marsk Pølser
- Sydvestjyske Smagsoplevelser
- Vadehavs Lammefestival
- Krondyrsfestival
- Oyster Trophy Week
- Tønder Erhvervsråd
- Nationalpark Vadehavet
- AOF/FOF
- EUC Syd
- Emmerlev Klev Hotel
- Sødam Kyllinger
- Højer Hjortefarm
- Højer Jagtforening
- Naturmælk

DET VIDERE FORLØB

– ANBEFALINGER FOR FREMTIDEN

Den første fase i forbindelse med 'Projekt Højer' er afsluttet – en god begyndelse og platform er etableret.
Der er dels fundet frem til fem indsatsområder, der er etableret workshop-grupper og tilknyttet referencepersoner – som bør udvides, og fortsættes. Der er igangsat en ny dialog mellem aktører, som ser nye muligheder samt potentialer for samarbejde og udvikling – og beboere i Højer har deltaget med stor interesse, engagement og entusiasme.

I næste fase af projektet vil der være brug for en fortsat facilitering og opbakning til det videre arbejde med at realisere projekterne - i første omgang som midlertidig 1:1 testprojekter, så de udmøntes til noget konkret. Konkretiseringen kan netop være nøglen til fortsat egen-udvikling. I Højer vil det fx være en oplagt mulighed at koble konkretiseringen af nogle af projekterne sammen med 4+ Tønder Festival 2016. 4+ henviser til de fire dage op til Tønder Festival, hvor der tilbydes særlige arrangementer, hvor festivalgæster kan komme tæt på egnens storslåede natur-, kultur- og smagsoplevelser. 4+ anno 2016 vil være en oplagt mulighed at bruge som milepæl og testbane for de første initiativer i Højer.

I forbindelse med den fortsatte forankring efter at de faciliterende kræfter har trukket sig ud af projektet - skal man også have for øje at en bevarelse af den platform/de rammer, der stilles til rådighed for projektets deltagere, kan styrke chancerne for, at de også i fremtiden vil værdsætte og fortsat videreudvikle projektets resultater.

DemokraCity™